

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1997 metai

INSTITUTE OF LITHUANIAN HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1997

VILNIUS 1998

INSTITUT FÜR LITAUISCHE GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1997

VILNIUS 1998

UDK 947.45
Li 237

Redakcinė komisija
Vytautas MERKYS (pirm.), Antanas TYLA (pirm. pavaduotojas),
Vacys MILIUS, Gediminas RUDIS, Rita STRAZDŪNAITĖ (sekretorė),
Gintautas ZABIELA

Redakcinės komisijos adresas:
Kražių g. 5, 2001 Vilnius

Išleista Lietuvos istorijos instituto užsakymu

ISSN 0202-3342
ISBN 8896-34-025-X

GEDIMINAS R U D I S

PETRO KUBILIŪNO MALONĖS PRAŠYMAI (1934–1937)

1934 m. vasarą staiga nutrūko keturiasdešimtmečio generolo leitenanto Petro Kubiliūno karjera, kurios iki tol netemdė joks debesėlis. Politika nesidomėjęs ir, atrodė, visokiems politiniams skersvėjams atsparus, Kariuomenės vyriausiojo štabo viršininkas įsivėlė į nelemtą birželio 7-osios karinį pučą ir skaudžiai už tai nukentėjo. 1934 m. liepos 15 d. karo lauko teismas pasmerkė jį sušaudyti, tačiau prezidentas Antanas Smetona tą pačią dieną mirties bausmę pakeitė kalėjimu iki gyvos galvos. Liepos 17 d., ketvirtą valandą ryto, P. Kubiliūnas buvo nuvežtas į Panevėžio kalėjimą ir išbuvo jame iki 1937 m. vasario 17 d.

Sėdėdamas kalėjime, P. Kubiliūnas parašė 7 malonės prašymus, kuriuos sudėjus krūvon susidaro nemažas pluoštas rankraščių. Tai vertingas šaltinis visiems, kam rūpi gana kontroversiška P. Kubiliūno asmenybė. Šie dokumentai ne tik padeda išsiaiškinti Vyriausiojo štabo viršininko vaidmenį pučo metu, bet ir nemažai pasako apie vieno iš gambiausiųjų Lietuvos generolų būdą. Kadaisė apie tai buvo karštai diskutuota, ir tas ginčas anaip tol nėra baigtas. Jeigu ši publikacija sukurstys dar ką nors į jį įsivelti, tai savo uždavinį būsime įvykdę su kaupu. P. Kubiliūnas tikrai nusipelnė labai atidaus istorikų dėmesio.

Neblogai P. Kubiliūną pažinoję generolai Kazys Musteikis ir Stasys Raštikis savo atsiminimuose labai aukštai įvertino savo buvusį viršininką, pabrėždami jo nuopelnus modernizuojant atsilikusią Lietuvos kariuomenę¹. K. Musteikio nuomone, kito tokio „rikiuotės viršininko ir vado“ Lietuvos kariuomenėje iš viso nebuvo. Tuo tarpu kito buvusio P. Kubiliūno pavaldinio, plk. Oskaro Urbono, teigimu, kad ir būdamas labai išsilavinęs, gabus ir darbštus, P. Kubiliūnas visiškai netiko į vadus dėl minkšto būdo ir silpnos valios. Esą dėl to ir strigdavo arba net visiškai sužlugdavo

¹ Žr.: K. M u s t e i k i s, *Prisiminimų fragmentai*, antras leidimas, Vilnius, 1989, p. 4–5; S. R a š t i k i s, *Kovose dėl Lietuvos*, antras fotografuotinis leidimas, Vilnius, 1990, t. 1, p. 292, 359.

daugelis gerų P. Kubiliūno sumanymų². Gal O. Urbonas kiek sutirštino spalvas, išvadindamas P. Kubiliūną „tikru skuduru“, tačiau stipria valia jis išties nepasižymėjo. Tai labai gerai matyti iš jo elgesio pučo metu ir pagaliau iš pasigailėjimo meldimo.

Teko skaityti daug malonės prašymų. Visus juos iš esmės būtų galima surūšiuoti į dvi grupes. Vieni parašyti santūriai, oriai, prašant baumės sumažinimo vos ne sukandus dantis, o kiti – meilikaujamai, nusizėminus, prisiekinėjant „daugiau taip nebedaryti“. Vargu ar P. Kubiliūno malonės prašymus būtų galima priskirti pirmajai kategorijai.

P. Kubiliūno elgesį pučo metu trumpai būtų galima apibūdinti taip: vienas žingsnis pirmyn – du atgal. Specialioji tyrimo komisija nerado duomenų, kad pučas buvo rengiamas su Vyriausiojo štabo viršininko žinia. Mes jų taip pat neaptikome, tačiau nėra jokių abejonių, kad P. Kubiliūnas vis dėlto „įmerkė uodegą“. Atėjęs į pučistų užimtą Vyriausiąjį štabą, jis buvo sutiktas su visa jo laipsniui ir pareigoms priderama pagarba ir ritualu. Išklauses raportą apie kariuomenės užimtus strateginius objektus, jis ne tik nepasišiaušė dėl tokių drastiškų veiksmų ir nė nepabandė sugražinti sukilusių dalinių į kareivines, bet ir sutiko nuvykti pas prezidentą A. Smetoną perduoti jam sukilėlių reikalavimus. Jau vien dėl to pučistai neabejojo, kad P. Kubiliūnas yra jų pusėje. Tačiau susidūręs su kietu A. Smetonos nusistatymu neiti į jokias derybas, P. Kubiliūnas visiškai sugniužo, žiauriai nuvildamas sukilusius karininkus, ir neabejotinai prisidėjo prie pučo pralaimėjimo.

Gana originaliai savo nuomonę apie P. Kubiliūną pademonstravo Valstybės saugumo departamento pareigūnai, suteikdami jam „Bailio“ slapyvardį. Mat P. Kubiliūnas buvo suimtas ne iškart po pučo, o tik po mėnesio – liepos 7 d. Visą tą laiką iki suėmimo jis buvo labai įdėmiai sekamas. Tokiais atvejais sekamajam būdavo duodamas slapyvardis, kuriame dažniausiai slypėdavo kokias nors užuomina.

Tardymo metu P. Kubiliūnas griežtai neigė pritaręs pučistams, tvirtindamas, kad tik jo dėka viskas baigėsi gerai ir buvo išvengta kraujo praliejimo. Lygiai taip pat jis elgėsi ir teisme, teigdamas kone pats vienas nuslopinęs pučą ir apgailėstaudamas, kad negali išplėsti iš savo krūtinės ir parodyti širdies. Pirmuosiuose dviejuose 1934 08 15 ir 1935 01 20 parašytuose malonės prašymuose jis taip pat tvirtina tapęs visiškai nekalta auka, visą atsakomybę už įvykusį pučą suversdamas kitiems, ypač plk. Kaziui Skučui. Tačiau nepraėjus nė mėnesiui nuo antrojo malonės prašymo įteikimo, P. Kubiliūno taktika kardinaliai pasikeitė. 1935 02 12 rašytame malonės prašyme jis jau atgailauja „daleidęs savo pasiūstuose prašymuose nekurių netikslumų“ ir prisipažįsta, kad pritarė pučistams, nes buvęs „gudriai sudarytų sukilimo aplinkybių“ suklaidintas. Dar gausiau jis pabarstė savo galvą pelenais „Lietuvos

² O. U r b o n a s, Gencrolas Petras Kubiliūnas, *Karys*, 1973, Nr. 6, p. 195–200; Nr. 9, p. 335–336. Šis O. Urbono straipsnis sukėlė nemažą diskusiją. Ją labai plačiai aptarė S. Raštikis. Žr.: S. R a š t i k i s, Ginčai apie generolą Kubiliūną, *Lietuvos likimo keliais*, Chicago, 1982, p. 233–253.

aidui“ skirtame tos pačios dienos pareiškime. Kadangi jis nebuvo išspausdintas, tai jį įtraukėme į šią publikaciją.

Iš dalies dėl to, kad toji P. Kubiliūno atgaila taip ir nepasirodė „Lietuvos aid“ puslapiuose, po dvidešimties metų kilo nemažas nesusipratimas. 1964 m. buvęs tautininkų veikėjas Vincas Rastenis paskelbė „Dirvoje“ gana ironiškus atsiminimus apie pučą, kuriuose paminėjo, kad, siekdamas įsiteikti A. Smetonai, P. Kubiliūnas parašė ir prisidengęs „Vargo“ slapyvardžiu 1935 m. išleido romaną, kuriame į padanges iškėlė „tautos vadą“. Labiausiai V. Rastenis pasišaipė iš to, kad P. Kubiliūnas ir jam atsiuntė šią knygą su nusistebėjimo vertu panegirišku įrašu, net kelis kartus pavadindamas Tautininkų sąjungos generalinį sekretorių Ekscelencija. Anot V. Rastenio, ministras pirmininkas Juozas Tūbelis apie šią dovaną taip atsiliepęs: „Tai matai, kas iš žmogaus pasidaro...“³

Neilgai trukus V. Rasteniui atkirto nustebeš ir įsižeidęs P. Kubiliūno svainis Raimundas Liormonas, pareiškdamas, jog apie tokią knygą nieko nėra girdėjęs, ir beveik neabejodamas, kad visa ši istorija yra sufantazuota⁴. Na ir prasidėjo! V. Rastenis parašė dar vieną nemažą straipsnį nė kiek neabejodamas savo teisumu⁵, tačiau R. Liormonas nenusileido ir dar energingiau ėmė ginti savo velionį giminaitį nuo „šmeižikiškų prasimanymų“⁶. Dar daug žmonių dalyvavo šiame beveik visus metus trukusiame ginče, bet jis taip ir liko iki galo neišspręstas, nes niekas negalėjo pateikti jokių „daiktinių įrodymų“, t. y. nei pačios knygos, nei kokio nors tada išspausdinto atsiliepimo apie ją.

Kad niekas bėgdamas iš Lietuvos nepasiėmė su savimi šio „šedevro“, stebėtis nereikia. Keistų minčių sukelia kitas dalykas. R. Liormonas neslėpė, kad, rengdamas atsakymus V. Rasteniui, tarėsi su savo seserimi Irena Kubiliūniene. Ji, be abejo, gerai žinojo, kaip ten iš tikrųjų su ta knyga buvo, ir galėjo vienu ypu nutraukti ginčą. Kodėl ji taip nepadarė, lieka tik spėlioti.

Tenka konstatuoti, kad V. Rastenis kiek apsiriko. P. Kubiliūnas iš tiesų jokios knygos neparašė. Tačiau ne V. Rastenio kaltė, kad jam bei daugeliui kitų šios diskusijos dalyvių atmintin įsirėžė kitoks įspūdis. Kad taip atsitiktų, nemažai prisidėjo ir pats P. Kubiliūnas. Kita vertus, jeigu ne jis, tai ta tiek ginčų sukėlusi knyga gal nė nebūtų pasirodžiusi.

Kalėjime P. Kubiliūnas papuolė į vieną kamerą su jau nebe pirmą kartą už sukčiavimą nuteistu žurnalistu Jonu Remeikiu. Šį kartą jis sėdo už tai, kad, apsimetęs „Lietuvos aid“ atstovu, Panevėžyje rinko laikraščio prenumeratą ir ją pasisavino. Be to, jis sugebėjo apgauti officiozo administraciją, gaudamas jam visai nepriklau-

³ V. R a s t e n i s, Stambus smulkaus masto įvykis, *Dirva*, 1964 06 15, p. 3; 1964 06 22, p. 3.

⁴ R. L i o r m o n a s, Dėl straipsnio „Stambus smulkaus masto įvykis“, ten pat, 1964 07 08, p. 3.

⁵ V. R a s t e n i s, Pricrašai prie stambiai smulkaus įvykio, ten pat, 1964 07 29, p. 4.

⁶ R. L i o r m o n a s, Dar dėl 1934 m. įvykių, ten pat, 1964 09 11, p. 3.

sančių honorarų. Už visa tai Panevėžio apygardos teismas 1934 m. liepos 11 d. atseikėjo J. Remeikiui 3 metus sunkių darbų kalėjimo, įskaitydamas į bausmės laiką ir iki nuosprendžio atsėdėtus 4 mėnesius. Šis dar visai jaunas vaikinai, apie kuriuos liaudyje sakoma „velnio neštas ir pamestas“, ir kalėdamas rašinėjo į laikraščius, tokiu būdu paremdamas šeimą. Į savo literatūrinę veiklą jis įtraukė ir P. Kubiliūną, suviliodamas prisidėti prie romano apie A. Smetoną išleidimo.

Taigi jų abiejų pastangomis 1935 m. pavasarį knygynuose pasirodė „Vargo“ slapyvardžiu prisidengusio autoriaus knyga „Po nauja vėliava“. Jos tituliniam puslapyje buvo nurodyta, jog tai yra pirmasis „istorinio trijų tomų romano“ tomas. Leidėjas buvo mažiau paslaptingas už autorių ir prisidengė inicialais P. K-S. Knygos dedikacija nusipelno būti pacituota išties: „Tau, Kilnysis mano Tautos Vade, kad neabejotum savo tautos meile. Autorius“.

Šis neva romanas drąsiai galėtų pretenduoti į pačių blogiausių Lietuvoje išleistų knygų dešimtuką ir varžytis dėl aukštos vietos jame. Tai vienas iš ryškiausių gana kokčios grafomanijos pavyzdžių. P. Kubiliūno tvirtinimu, „tautiškoje spaudoje“ apie jį buvo palankiai atsiliepta, tačiau mums tos, galima sakyti, adatos šieno vežime aptikti nepavyko. Beje, 1935 07 04 malonės prašyme P. Kubiliūnas taip pat nerodo susižavėjimo knyga, pripažindamas, kad ji „dėl autoriaus aprėztų gabumų išėjo silpnoka formos atžvilgiu“. Tiesa, jis dar tebežada išleisti ir kitus du tomus, tik nuogaustauja, kad gali netesėti pažado, nes nutrūko ryšiai su autoriumi. Mat J. Remeikis 1935 m. gegužės 29 d. buvo paleistas iš kalėjimo, dovanojus jam likusią bausmės dalį su sąlyga, kad per 5 metus nebenusikals⁷. Tačiau neatrodo, kad tas P. Kubiliūno nuogaustavimas buvo labai nuoširdus. Išėjęs į laisvę, jis J. Remeikio nebesusirado, ir pažadėtieji dar du tomai nebepasirodė.

Priežastis buvo labai paprasta. Knygos niekas nepirko, ir beveik visas jos tiražas dulkėjo viename Kauno knygynė. 1939 m. kovo mėn. „Lietuvos žiniose“ pasirodė žinutė, kad knygyno savininkas, visiškai nebetekęs kantrybės, paprašė P. Kubiliūno atsiimti „savo daiktą“. Tačiau šis, matyt, nebeturėdamas kam ją bedovanoti, paprašė knygą sunaikinti. Kaip pranešė „Lietuvos žinių“ korespondentas, „knygynas leidėjo norą patenkinęs“. Beje, šioje žinutėje taip pat buvo paminėta, kad tikrasis knygos autorius yra „kažkoks Remeikis“⁸.

Ir dar į vieną dalyką norime atkreipti dėmesį. Tyčia ar netyčia P. Kubiliūnas sudaro įspūdį, kad jis ir buvo knygos parašymo iniciatorius. Tačiau P. Kubiliūnas buvo atvežtas į Panevėžio kalėjimą 1934 m. liepos 17 d. Tuo tarpu J. Remeikis dar liepos 12 d. kreipėsi į kalėjimo viršininką, prašydamas leisti dažniau susitikti su žmona, kad ji galėtų atnešti knygų, kurių nėra kalėjimo bibliotekoje. Mat jis noris

⁷ 1935 05 21 sąlyginis bausmės dovanojimo aktas, *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (toliau – LCV), f. 489, ap. 3, b. 3785, l. 75.

⁸ Sunaikins „Po nauja vėliava“, *Lietuvos žinios*, 1939 03 20, p. 9.

iki rugsėjo 1-osios „duoti beletristinių veikalą iš Lietuvos prisikėlimo laikų iki dabar“. Esą tokią mintį jam kadaise pakišęs Juozas Tumas-Vaižgantas ir net davęs medžiagos⁹. Taigi nėra jokių abejonių, kad sumanymo idėja priklauso J. Remeikiui, o ne P. Kubiliūnui. Kad pastarasis irgi prisidėjo prie knygos parašymo, abejoti netenka. Pratarmėje autorius dėkoja leidėjui P. K. ne tik už knygos išleidimo finansavimą, bet ir už patarimus, nurodymus, rankraščio pataisymus¹⁰.

Taigi J. Remeikis ne veltui dirbo, nes tuojau po knygos išleidimo buvo paleistas iš kalėjimo. Tuo tarpu P. Kubiliūnui knyga, atrodo, visai nepadėjo ir kažin, ar jis nepasigailėjo išmetęs pinigus kaip į balą? Kita vertus, P. Kubiliūnas negalėjo labai skųstis. 1935 m. vasario 16 d. baismė jam buvo sumažinta iki 12 m. sunkių darbų kalėjimo¹¹, o dar po dvejų metų – 1937 m. vasario 16 d., visiškai dovanota¹². Taigi P. Kubiliūnas neiškalėjo nė trejų metų.

Atrodo, jog kalėjimo administracija su P. Kubiliūnu neturėjo jokio vargo. Visuose malonės prašymų palydimuosiuose raštuose jis apibūdinamas kaip labai pavyzdingo ir ramaus elgesio, nevengiantis sunkaus fizinio darbo kalinys. Kiek atsigaavęs po jį ištikusio šoko, P. Kubiliūnas ėmėsi studijuoti agronomiją Dotnuvos žemės ūkio akademijoje, ir jam buvo leista gauti reikalingų knygų iš laisvės. Reikia manyti, kad šios studijos jam labai pravertė, kai išėjęs laisvėn, jis ėmėsi tvarkyti savo ūkį Padauguvoje, Pakruojo valsčiuje.

Atgavęs laisvę, jis dar keletą kartų kreipėsi į A. Smetoną, prašydamas grąžinti teismo atimtą pensijos teisę, skųsdamasis sunkia materialine padėtimi. Kaip rašo savo atsiminimuose K. Musteikis, A. Smetona buvo geranoriškai nusiteikęs P. Kubiliūno atžvilgiu, tačiau manė, jog „gal būtų negerai“ iškart pradėti mokėti visą pensiją, ir paprašė pasiteirauti, ar jis nepasitenkintų gaudamas jos dalį. K. Musteikio teigimu, P. Kubiliūnas labai džiaugėsi tokiu kompromisiniu pasiūlymu, sakydamas, jog dabar galės lengviau verstis¹³. 1939 m. spalio 31 d. jis įteikė A. Smetonai malonės prašymą, kuriame nurodė: „Atsižvelgdamas į sunkų mūsų Tėvynei dabartinį laiką, aš laikinai atsisakau nuo pilnos mano išstarnautos pensijos ir sutinku tuo tarpu pasitenkinti pensija, sumoje apie 600 litų. Šį mano atsisakymą nuo pilnos pensijos prašau netaikyti mano šeimai“¹⁴. Anot K. Musteikio, su P. Kubiliūnu buvo sutarta, kad iš pradžių jam bus mokama po 400 litų per mėnesį¹⁵. Malonės akte jokia suma nenurodyta, tik pažymėta, jog P. Kubiliūnui grąžinama pensijos teisė¹⁶.

⁹ J. Remeikio 1934 07 12 prašymas kalėjimo viršininkui, *LCVA*, f. 489, ap. 3, b. 3785, l. 58.

¹⁰ V a r g a s, *Po naują vėliava*, Kaunas, 1935, p. 8.

¹¹ 1935 02 16 baismės sumažinimo aktas, *LCVA*, f. 483, ap. 7, b. 687, l. 125.

¹² 1937 02 16 baismės dovanavimo aktas, ten pat, l. 147.

¹³ K. M u s t e i k i s, *Prisiminimų fragmentai*, p. 11.

¹⁴ P. Kubiliūno 1939 10 31 malonės prašymas, *LCVA*, f. 483, ap. 7, b. 687, l. 197.

¹⁵ K. M u s t e i k i s, *Prisiminimų fragmentai*, p. 11.

¹⁶ 1939 11 06 malonės aktas, *LCVA*, f. 483, ap. 7, b. 687, l. 196.

Padrąšintas tokio palankumo, P. Kubiliūnas 1940 m. vasario 9 d. vėl kreipėsi į A. Smetoną, prašydamas grąžinti ir teismo atimtą laipsnį¹⁷. Tačiau generolo laipsnio jis nebeatgavo. A. Smetona, atrodo, nebesuspėjo apsispręsti, kaip pasielgti, nes P. Kubiliūnas iš jo nesulaukė jokio atsakymo. Raudonajai armijai okupavus Lietuvą, 1940 m. birželio 28 d. neįskaitomai pasirašęs pulkininkas ant P. Kubiliūno malonės prašymo užrašė: „Krašto apsaugos ministras, pasirėmęs Kar. Tarn. Įst. 36 str., įsakė prašymo p. Resp. Prezidentui nepristatyti“¹⁸. Liepos 1 d. apie tai buvo pranešta ir P. Kubiliūnui¹⁹.

P. Kubiliūno malonės prašymai saugomi Lietuvos centriniame valstybės archyve, Kariuomenės teismo prokuratūros fonde, „Lietuvos aidui“ išsiųstasis pareiškimas – Valstybės saugumo departamento fonde. Publikuojamųjų dokumentų kalba netaisyta. Šiek tiek taisyta ortografija ir skyryba. Įvairuojantys karinių laipsnių sutrumpinimai suvienodinti laikantis visuotinai nusistovėjusios tvarkos: gen. – generolas, plk. – pulkininkas, plk. ltn. – pulkininkas leitenantas, mjr. – majoras, kpt. – kapitonas. Pavardžių rašyba palikta kokia buvusi, o reikalingi pataisymai ar patikslinimai pateikiami pastabose, pridėdant prie pavardžių ir vardus. Abejonių nekeliantys negausūs sutrumpinimai iššifruojami laužtiniuose skliaustuose ir nekomentuojami. Pastabos ir komentarai pažymėti skaičiais ir pateikiami puslapio apačioje.

1. 1934 08 15 malonės prašymas.

Slaptai

Jo Ekscelencijai Ponui Respublikos Prezidentui

Petro Kubiliūno, laikomo
Panevėžio kalėjime,

Malonės prašymas¹

Nepaprastai apgailėstaudamas savo neveiklumą laike sukilimo birželio mėnesį, drįstu atkreipti Jūsų Ekscelencijos malonų dėmesį į sekančias aplinkybes.

¹⁷ P. Kubiliūno 1940 02 09 malonės prašymas, ten pat, l. 215.

¹⁸ Ten pat.

¹⁹ Kariuomenės teismo prokuroro sekretoriaus mjr. Alfonso Šepečio 1940 07 01 raštas P. Kubiliūnui, *LCVA*, f. 483, ap. 7, b. 687, l. 217.

¹ Krašto apsaugos ministras gen. ltn. Petras Šniukšta ir Kariuomenės teismo prokuroras gen. ltn. Emilis Vimeris rekomendavo A. Smetonai atmesti šį P. Kubiliūno prašymą, motyvuodami, kad „jau pasinaudojo didele malone“ (P. Šniukštos ir E. Vimerio 1934 08 29 raštas A. Smetonai, *LCVA*, f. 483, ap. 7, b. 687, l. 15). A. Smetona šiai rekomendacijai pritarė.

Daugiau negu prieš 6 metus aš pradėjau darbą Generaliniame štabe, o prieš 5 metus Jūsų Ekscelencijos aktu buvau paskirtas Vyriausiojo štabo viršininku. Šias sunkias ir svarbias pareigas aš ėjau neramiais laikais ir visais atvejais nepalankiose aplinkybėse.

Jau pirmi didesnio masto manevrai, kuriuos man asmeniniai teko organizuoti 1927 m. ir vėliau, parodė visai silpną mūsų kariuomenės ir jos kadryų pasiruošimą fronto veiksmams. Užsienio spaudoj mūsų kariuomenė buvo vertinama kaip viena iš blogiausių. Štabe radau tik nekuriose srityse labai nereikšmingą darbo užuomazgą, šiaip gi rimtesnio kūrybos bei organizacinio darbo nebuvo. Tuoju paaikšėjo, kad taip silpnai organizuota ir beveik neapmokinta kariuomenė nėra joks Lietuvos nepriklausomybės laidas. Reikėjo kariuomenę pertvarkyti, papildyti žinias ir suvienodinti pažiūras batalionų, pulkų ir divizijų vadų, paruošti mobilizaciją, mokymą, sudaryti iš kvalifikuotų darbininkų štabus ir t. t.

Tokį didelį kūrybos darbą mūsų kaimynų kariuomenėse atliko skaitlingos prityrusių karininkų komisijos arba brangiai kainavusios svetimų kariuomenių misijos. Mūsų kariuomenėj šį milžinišką darbą teko atlikti man pačiam su vienu kitu bendradarbiu, einant ir savo tiesiogines kasdienes pareigas.

Kursus su pulkų ir divizijų vadais organizavau ir pavedžiau aš pats. Po to prasidėjo gyvas mokymo darbas visoj kariuomenėj. Ypatingai šis darbas buvo gyvas ir naudingas poligone, kuris mano rūpesčiu buvo įsteigtas ir darbas jame organizuotas. Kiekvienais metais aš išstisus laikotarpius praleisdavau poligone, kur aš nei su oro sąlygomis, nei su tarnybos valandomis nesiskaitydavau. Šio darbo išdavos ir svarbumas dabar yra visiems aiškus kaip kariuomenėj, taip ir visuomenėj. Poligono darbų platų aprašymą matome kiekvienu metų spaudoje.

Mano daugiau negu 5 metų įtemptu darbu kariuomenė liko sumodernizuota, jos mokymu, tautiškoj dvasioj auklėjimu, kulkosvaidininkų bei kitų specialistų darbu ir pasiruošimu gėrisi ne tik savieji, bet ir svetimšaliai. Mūsų kariuomenė per šį trumpą laikotarpį susilygino su mūsų kaimynais, o nekuriais atvejais net juos pralenkė. Į mūsų darbą kariuomenėje nekurie mūsų kaimynų žiūri su pavydu. Man būnant Vyriausiojo štabo viršininku, išleista visa eilė pagrindinių įstatymų, kurių redagavimą aš lydėjau savo nuolatiniais nurodymais ir asmeniniai pavedžiau Ministerių Kabinete.

Visos svarbesnės aprūpinimo problemos galutinai buvo sprendžiamos pas mane ir vėliau perstatomos vyriausybei. Svarbūs ir komplikuoti šios srities klausimai reikalavo gilių studijų ir pasiruošimo, ką aš buvau priverstas atlikinėti vakarais ir naktimis.

Šiais metais buvo nustatyti pagrindiniai elementai mūsų karo meto kariuomenei. Šį organizacinį darbą iš patiektos medžiagos aš turėjau asmeniniai atlikti, naudodamas tam tikslui švenčių liuoslaikius ir vakarus.

Gavęs iš vyriausybės nurodymus ir pats jausdamas Klaipėdos kraštui pavojų, savo atsakomybe atlikau svarbius pertvarkymus kariuomenės organizacijoj ir dislokacijoj, tuom keleriopai sustiprindamas Klaipėdos krašto apsaugą ir užtikrindamas dabar atliekamiems Klaipėdos krašte vyriausybės žygiams reikalingą paramą.

Divizijų štabų iki šio pavasario kaip ir nebuvo, jie negalėjo net ir taikos meto darbo atlikti, ką jau kalbėti apie jų veiklą karo metu. Tas pats ir su Generaliniu

štabu. Kariuomenė be vadovybės organų veikti negali, todėl aš buvau priverstas pats, Jūsų Ekscelencijai aprobavus, organizuoti ir pravesti asmeniniai Generalinio štabo kursų pirmą, Jūsų Ekscelencijos vardo laidą.

Šis darbas pareikalavo iš manęs nežmoniško jėgų įtempimo, bet, matydamas nepaprastą šio žygio reikšmę valstybei, aš ryžausi prie jo eiti net be jokio už tai atlyginimo. Gegužės mėn. su šiais kursais atlikta man vadovaujant reikšminga studijų kelionė Klaipėdos krašte. Po to išleistas iš šių kursų karininkais buvo suformuoti divizijų štabai ir papildyti Generalinio štabo skyriai. Kariuomenės vadovybės organai buvo paleisti darban, ir aš tikėjau žmoniškesnių darbui aplinkybių. Sudaręs darbingą štabą, aš buvau nusistatęs iš pagrindų sutvarkyti vidujinį kariuomenės gyvenimą.

Bet, deja, likimas žiauriai pasuko mano gyvenimą į didžiausias nelaimes. Birželio mėnesio baisius įvykius aš turėjau sutikti su visai išsemta sveikata ir pakrikusiais dėl rūpesčių ir darbo nervais. Aš savo žinias ir jėgas bei energiją atidaviau mūsų kariuomenei, nes, neturėdamas reikalingo darbui personalo, aš turėjau pats atlikti visą svarbesnį kūrybos darbą, kad atitaisyti tai, kas buvo praleista pirmame kariuomenės gyvavimo dešimtmetyje, ir suorganizuoti tokią kariuomenę, kuri galėtų išpildyti Tėvynės statomus uždavinius. To darbo, kuris buvo man vadovaujant atliktas, aš plačiau aprašyti negaliu, tuo labiau kad tai yra Generalinio štabo paslaptis.

Neturėdamas tokioms sudėtingoms pareigoms prityrimo bei didesnio gyvenimo prityrimo, aš dirbau kaip sugebėdamas ir atsiduodamas darbui su visa siela. Aš turėjau dirbti daugiau negu mano jėgos tai leido. Pastaraisiais metais, ypač šių metų pavasarį, aš jaučiaus sveikatos atžvilgiu visiškai išsemtu, kas labai neigiamai paveikė į mane sukilimo metu. Aš suklypau. Sunki tarnybos našta ir padarytos klaidos mane parbloškė. Bet tai vienintelis atsitikimas mano gyvenime, todėl aš nuolankiai prašau, Tautos Vade, žiūrėti į mano nusikaltimą ne griežto teisėjo akimis, bet Tėvo, kuris moka bausti ir besigailinčiam dovanoti.

Aš nepaprastai apgailėstauju savo neveiklumą, dėlei kurio sukilimo smūgiai pasiekė Jūsų Ekscelenciją. Aš gailiuos, kad nesugebėjau sukilimo smūgius visoje pilnuoj perimti ant savęs ir kad nesugebėjau nuo jų apsaugoti Jūsų Ekscelencijos – juos prisiėjo atremti Jūsų Ekscelencijai. Už tai esu skaudžiai nubaustas. Bet, atsižvelgiant į tai, kad per ilgą tarnybos laiką aš visą savo sveikatą ir žinias atidaviau vien Lietuvos gerovei ir jos kariuomenės vispusiškam sutvarkymui, prašau Jūsų Ekscelencijos, Tautos Vade, tėviškos malonės dovanoti man bausmę, kuri dėl manęs pasidarė bausme kankinimu, ypač moraliu atveju. Per ilgus savo stropios ir sąžiningos tarnybos metus aš nesu turėjęs net ir mažiausių pastabų, todėl šie skaudūs smūgiai ir sunki bausmė į mane paveikė nepaprastai skaudžiai, tuo labiau kad atiduotos Tėvynei sveikatos likučiai baigia tirpti, ir man gresia galutina pražūtis.

Aš pasižadu, kad būsiu pilnai lojalus pilietis, prie jokių vidaus politikos opozicinių srovių niekad nesidėsiu ir eisiu vien Tautos Vado nurodytu keliu. Kad pikti žmonės bei įvairūs išsišokėliai nesinaudotų mano vardu įvairioms provokacijoms ir nedrumstų ramaus valstybinio darbo krašte, aš sutinku, jei vyriausybė skaitytų tai

reikalinga, nekuriam laikui apleisti brangią Tėvynę ir išvykti į Latviją, kur apsigyvenčiau pas savo pusbrolių.

Sukurta mano įtemptu darbu ir nežmoniškais pastangomis mūsų kariuomenė sudaro Lietuvos laisvės rimtą laidą, todėl aš drįstu prašyti ir sau Jūsų Ekscelencijos, Tautos Vado tėviškos malonės ir pasigailėjimo.

Priede: Kalėjimo gydytojo prieraišas² ir docento Blažio³ ir plk. g[ydytojo] Matulionio⁴ pažymėjimai.

1934.VIII.15

Nuolankus prašytojas P. Kubiliūnas

LCVA, f. 483, ap. 7, b. 687, l. 53-55. Rankraštis. Originalas.

2. 1935 01 20 malonės prašymas.

Jo Ekscelencijai Ponui Respublikos Prezidentui

Kubiliūno Petro, laikomo
Panevėžio kalėjime,

Malonės prašymas⁵

Žymūs mūsų vyriausybės darbai ir didelis pasisekimas visose srityse, vykdant Jūsų Ekscelencijos idėjas ir nusistatymus, nustelbė nemalonus birželio mėn. įvykius ir bai-

² P. Kubiliūno malonės prašymo pabaigoje yra toks neįskaitomai pasirašiusio kalėjimo gydytojo prieraišas: „Šiuomi pažymiu, kad Petras Kubiliūnas serga stipria širdies neuroze, o gal pradžia ligos „angina pectoris“, prie to dar iš seno serga neurasthenia, kuri dabar virto neurasthenia gravis ir anaemia su bendru kūno nusilpimu“.

³ Vytauto Didžiojo universiteto Nervų ir psichinių ligų klinikos vedėjas Juozas Blažys 1934 08 04 pažymoje, skirtoje Karo sanitarijos viršininkui, parašė: „Į tamstos paklausimą apie buvusį Vyr. štabo viršininką Kubiliūną pranešu, kas seka. Kubiliūnas kreipėsi prie manęs savo sveikatos reikalu prieš 1–2 metus Karo ligoninės Nervų skyriuje. Buvau konstatavęs didelio laipsnio nervinį pakrikimą (neurasthenia) ir pasiūlęs atitinkamą režimą ir poilsį“ (*LCVA*, f. 483, ap. 7, b. 687, l. 57).

⁴ Karo ligoninės Elektrohidroterapijos skyriaus vedėjas plk. Itn. Balys Matulionis 1934 08 06 raporte Karo sanitarijos viršininkui pranešė: „Žodžiu Tamstos paklaustas pranešu, kad buvęs Vyr. štabo viršininkas gen. Kubiliūnas man pavestame skyriuje gydėsi 1931, 1932 ir 1933 metais.

1931 m. gydėsi nuo IV.15 iki VI.13; skundėsi skausmais strėnose, keliuose ir bendru nervingumu.

1932 m. gydėsi nuo II.9 su pertraukomis iki V.7; skundėsi bendru nervingumu ir galvos skaudėjimu.

1933 m. gydėsi [nuo] III.28 iki IV.25. Skundėsi bendru nervingumu ir galvos sunkumu“ (*LCVA*, f. 483, ap. 7, b. 687, l. 58).

⁵ Šis malonės prašymas buvo patenkintas iš dalies. 1936 02 16 malonės aktu P. Kubiliūnui bausmė buvo sumažinta iki 12 m. sunkiųjų darbų kalėjimo.

gia juos išrauti iš visuomenės atminties. Kiekvienas patriotas ir Lietuvai pasišventęs asmuo džiaugiasi, galėdamas ramiai su visa siela atsiduoti naudingam darbui.

Norėdamas, kad panašūs atsitikimai mūsų brangios Tėvynės ir Jūsų Ekscelencijos daugiau nebejaudintų, aš esu ponui Ministeriui pirmininkui nuoširdžiai išdėstęs visas man žinomas aplinkybes, kurios, mano manymu, prisidėjo prie birželio įvykių paruošimo ir vykdymo, kad galima būtų iš jų pasimokinti ir ateity panašių klaidų nebekartoti.

Klaidų, nors ir be blogos valios, bet buvo daug kaip visuomenės veikėjų tarpe, taip ir kariuomenėje. Jūsų Ekscelencijai ir vyriausybei gerai žinoma, koku plačiu mastu buvo varoma akcija prieš vyriausybę ir su koku atkaklumu buvo skleidžiami įvairūs gandai visuomenėje, kurie paruošė dirvą birželio įvykiams. Pragaištingas Voldemaro darbas šioje srityje yra visiems aiškus⁶. Kariuomenė arba nežymi karininkijos dalis buvo pavartota tik kaip įrankis nešvariems tikslams siekti. Voldemaras veikė kariuomenę daugiausia per voldemarininkų studentų organizacijas.

Neturėdamas davinių, aš nesiimu daryti kokias nors išvadas, charakterizuojančias tuos asmenis bei visuomenės veikėjus, kurie galėjo užkirsti kelią varomai visuomenėje piktai propagandai, kuri vėliau persimetė į kariuomenę ir privedė prie liūdnu birželio neramumų. Kiek man prisidėjo susitikti su įvairių civilinių įstaigų tarnautojais ir nekuriais žymesniais visuomenės veikėjais, jie, kaip ir dalis karininkų, nemažai žinojo apie įvairių gandų šaltinius, bet į viską žiūrėjo labai šaltai.

Nekurie stačiai didžiavosi tuom, kad ir jie turi ryšį ir turi žinių apie ruošiamą sukilimą, bet nurodyti asmenis bei šaltinį, iš kur tokios žinios plaukia, visi skaitė lyg ir negarbingu, nes čia prisieitų išduoti tuos asmenis, kurie tokias žinias skleidžia, arba aktyvius sukilimo organizatorius. Tuom buvo atimta galimybė savo laiku išaiškinti pasiruošimą sukilimui ir įspėti jį. Taip elgdamiesi mes lyg ir patys pridengėm pragaištingą sukilėlių bei jų įkvėpėjo darbą. Čia pasireiškia mūsų karininkijos ir dalinai mūsų visuomenės atstovų per mažas susirūpinimas valstybės ir vyriausybės reikalais. Niekas rimtai neįvertino tokių gandų bei agitacijos pasekmių. Tuo tarpu Voldemaras pasinaudojo tais mūsų karininkais, kurie daugiausiai buvo paliesti įvairių kariuomenės sukrėtimų, kurie įvyko valstybės santvarkos pasikeitimų bei siūbavimų pasekmėje.

Voldemaras, panaudodamas šios rūšies karininkus kaip įrankį savo tikslams pasiekti, puikiai įvertino jų avantiūrinį ūpą ir priviliojo juos kilniais patriotiniais motyvais, kurie daugelį šių karininkų suklaidino ir pastūmėjo prie nusikaltimo. Neva didelis savo Tėvynės reikalais susirūpinimas pridengė sukilėlių pasiruošimą ir

⁶ A. Voldemaras irgi buvo pripažintas vienu iš pučo kaltininkų, tačiau jį teisė atskirai nuo kariškių. 1934 06 17 karo lauko teismas jį nuteisė 12 m. sunkiųjų darbų kalėjimo. P. Kubiliūnas teisme teigė neturįs duomenų apie A. Voldemaro „nusikalstamą“ veiklą kariuomenėje. Tuo tarpu malonės prašymuose jis kuo toliau, tuo labiau viską krauna ant A. Voldemaro galvos.

paslėpė juos pačius nuo viršininkų akių. Patriotiniai motyvai užmaskavo šių karininkų akyse patį Voldemaro užsibrėžtą tikslą. Paruošęs tokiu būdu tinkamas sukilimui aplinkybes, Voldemaras sukilimo vykdymą, matyti, palieka Pyragiui⁷ ir jo bendrams. Išsaugoję pasiruošimo paslaptį, panaudoję daug provokacijos ir apgaulės, jie išvedė į gatvę kariuomenę ir prikaišiojo jos į svarbesnes vietas, kad sudaryti stipresnį įspūdį. Bet patyrę Jūsų Ekscelencijos nepalaužiamą valią bei nusistatymą ir atspėję tikrus Voldemaro tikslus, jau įvykių metu sukilėliai pradeda blaivėti ir suprasti, kad yra gražiais patriotiniais motyvais bei obalsiais suvedžioti – jie atsidūrė tokiu padėtin, kad nebežinojo, net ko jie nori ir kur eina.

Giliai įvertinus tas aplinkybes, kuriose buvo atliekamas paruošimas birželio 7 d. įvykių kariuomenėje ir kaip buvo bandytas įvykdyti tariamasai sukilimas, prisieina padaryti bendrą išvadą, kad tai buvo perdėm nepaprastai liūdnas ir skaudus „nesusipratimas“. „Nesusipratimas“ pirmoj eilėj todėl, kad mes visi per lengvai įvertinom taip įkyriai skleidžiamus gandus. Nėra abejonių, kad daugelis jaunesnių karininkų, kurie susitikdavo su sukilėliais tarnyboj ar privačiam gyvenime, nors dalinai jų bjaurius sumanymus atspėjo, o gal ir žinojo, bet nei vienas nerado reikalingu apie tai oficialiai pranešti savo viršininkui, kad galima būtų užkirsti kelią bręstančiam pavojui. Visi tie karininkai, kurie galėjo turėti santykius su sukilėliais, nereagavo, bet pasiliko visai nuošaliai, lyg tai valstybės ir vyriausybės reikalai jiems neturėtų reikšmės. Pulku vadai ir kiti viršininkai su lengva širdimi man užtikrino, kad niekas iš kariuomenės dalių prie panašių išsišokimų neprisidės, tuo tarpu visi sukilėliai kaip tik iš pulkų išėjo, net su kareiviais. Iš buvusių mano tiesioginėj priklausomybėj karininkų štabe, kursuose ir t. t. prie sukilimo niekas neprisidėjo. Šita aplinkybė geriausiai apibūdina mano pažiūras, kurios arčiau manęs buvusiems karininkams buvo aiškios ir neabejotinos.

Divizijos vadas ir įgulos viršininkas nerado reikalingu nieko daryti, kad užgniaužti pasireiškusius neramumo simptomus. Pulkininkas Skučas nemažai turėjo žinių apie ruošiamą sukilimą, bet jų nesunaudojo, lygiai taip pat aš sau prisiimu kaltę, kad nepasielgiau griežtai su pulkininku Skuču, kuomet jis smulkiai nupasakojo apie nekuriuos sukilėlių sumanymus Prezidentūroje laike posėdžio, vienok nutylėjo apie asmenis bei šaltinius, iš kurių jis tokias žinias gavo, tuom atėmė galimybę daryti žygius išaiškinimui⁸.

⁷ Jonas Pyragius – karo aviacijos majoras, 5-osios eskadrilės vadas, vienas iš aktyviausių pučo organizatorių bei vykdytojų. Už tai buvo pažemintas į eilinius ir pašalintas iš kariuomenės.

⁸ S. Raštikis savo atsiminimuose patvirtina, jog K. Skučas 1934 m. balandžio pabaigoje pas prezidentą sušauktaime pasitarime nenurodė, iš kur jam žinoma, kad karininkai voldemarininkai rengia sukilimą (S. Raštikis, *Kovose dėl Lietuvos*, t. 1, p. 286.) Kita vertus, niekas to ir neklausė. Be to, analizuojant pučistų tardymo medžiagą, susidaro įspūdis, kad jei ne šis K. Skučo iniciatyva sušauktas pasitarimas, pučas būtų įvykęs apie porą mėnesių anksčiau. Pagaliau K. Skučas dar gerokai prieš pučą buvo atleistas iš divizijos vado pareigų ir paskirtas karo atašė į Maskvą. 1934 m. gegužės 8 d. jis perdavė diviziją plk. Stasiui Pundzevičiui, o gegužės 29 d. išvyko į Maskvą.

Bet kas galėjo įtarti divizijos vadą ir įgulos viršininką. Blogų minčių ne tik aš neturėjau apie plk. Skučą, bet ir krašto aps[augos] ministeris⁹, kuris neužilgo po to suruošė plk. Skučui iškilmingas išleistuves. Lygiai taip pat neturėjo tokių minčių bei įtarimų ir plk. Čaplikas¹⁰, kuris atvyko į plk. Skučo išleistuves, nors tas nei kiek nekludė plk. Čaplikui po sukilimo daryti man baisius užmetimus, kad aš plk. Skučo neareštavau ir tokiu būdu lyg ir pridengiau sukilėlių darbą. Plk. Skučas, kaip įgulos viršininkas, ne mažiau už mane buvo užinteresuotas sunaudoti kiekvieną žinią arba progą, kad užkirsti kelią neramumams, tuo labiau, kad gavo pakartotinus mano įsakymus smulkiai ištirti pasireiškusius neramumų simptomus ir padaryti dėl visų įtariamų įgulos karininkų griežtas išvadas. Visi mes laukėm kokių tai neabejotinai tikrų žinių, nesitenkinom miglotomis žiniomis, bijodami padaryti nepamatuotus žygius, kurie galėtų viršininkus pastatyti juokingon padėtin. Tuo tarpu tikrų žinių ir laike sukilimo neturėjom. Čia pasireiškia visų per mažas gyvenimo patyrimas, o daliai ir menkas savo pareigų supratimas. Tai yra didelė spraga auklėjimo srity, kaip kariuomenėje, taip ir visuomenėje. Neabejotinai esame kalti, kad kariuomenės kadrus pradėjome ruošti po to, kai Jūsų Ekscelencijos pastangomis buvo paskelbtas mūsų valstybės Nepriklausomybės aktas, o ne dešimčia metų anksčiau. Bet argi už tas istorines aplinkybes galima ką nors kaltinti? Latvių ir estų kariuomenėje panašių išsišokimų niekad nebuvo ir nėra¹¹ todėl, kad jie turi iš rusų laikų stiprius prityrusių karininkų kadrus. Mes tokių prityrusių kadro iš niekur nepaveldėjome, todėl dabar esame priversti savo jaunutę kariuomenę kurti per klaidas, aukas ir kančias. Prašau Jūsų Ekscelencijos dėl šių klaidų nesmerkti, nes blogos valios čia nėra. Niekas iš karininkų, ypač vyresniųjų, neklausė ir nežiūrėjo, ar pareigos pakeliamos, ar ne – Tėvynė reikalavo, ir visi ėjom ir kas kiek galėdami dirbom, nes geresnių ir daugiau pasiruošusių nebuvo. Jeigu ir ne visą padarėm, tai tam nebuvom pasiruošę, neturėjom reikalingų priemonių ir pan. Dėl šių aplinkybių aš skaitau galimu šiek tiek teisinti ir plk. Skučą, kaip įgulos viršininką, kuris, nujausdamas ir net turėdamas nekurių žinių apie galimą sukilimą, nebuvo paruošęs jokio plano sukilimo malšinimui. Tiesa, plk. Skučas neturėjo žmonių divizijos štabe, aš jį užpildžiau tik akademijos kursus išleidęs, bet apie galimo sukilimo malšinimą turėjo pasirūpinti. Jeigu tai būtų atlikta, nebūtų gal ir bandyta sukilti. Estijoje laike komunistų sukilimo buvo viskas paruošta malšinimui iš anksto¹². Kad kariuomenė pradėtų veikti, užteko tik sutarto ženkle. Viskas buvo vykdoma be jokių papildomų nurodymų, automatiškai.

⁹ Kalbama apie plk. Balį Giedraitį, kuris tuojau po pučo buvo atleistas iš krašto apsaugos ministro pareigų.

¹⁰ Julius Čaplikas – nuo 1928 m. 2-ojo pėstininkų pulko vadas, vienas iš pučo aplinkybėms ištirti sudarytos komisijos narių. Tuojau po pučo buvo paskirtas 2-osios divizijos vadu, 1935 m. pradžioje pakeltas į generolus. 1935 09 07 – 1938 12 25 vidaus reikalų ministras.

¹¹ P. Kubiliūnas nėra visiškai teisus. 1934 m. kovo mėn. karinis perversmas įvyko Estijoje, o gegužės mėn. – ir Latvijoje.

¹² Turimas galvoje 1924 m. komunistų surengtas sukilimas Taline.

Diametraliai priešingai buvo padaryta Vienoje laike Dollfusso¹³ nužudymo. Ten sukilimo metu posėdžiavo Ministerių Kabinetas su kariuomenės viršininkais, nustatė kariuomenės veikimo sąlygas ir po to tik buvo panaudota kariuomenė. Tuo tarpu mano vykimas į prezidentūrą sudarė pagrindą padarytiems man užmetimams. Aš buvau visiškai izoliuotas, telefonais pasiekti nieko negalėjau, o automobiliais ar motociklais duoti kokį nors įsakymą užimtomis sukilėliais gatvėmis buvo neįmanoma. Tokiu būdu ir susidarė aplinkybės, kurios mane pastūmėjo vykti netinkamu laiku pas Jūsų Ekscelenciją, ką aš ir labai apgailestauju. Visai kas kita būtų buvę, jeigu iš anksto numatyti viršininkai Šančiuose būtų pradėję sulig paruošto plano veikti, kai tik sužinojo apie sukilimą. Bet šiuo atveju įgulos viršininkas nieko nebuvo paruošęs. Čia yra viena didžiausių spragų, kurios aš dėl per didelio darbo štabe laiku nepamačiau. Spragų būta ir kariuomenėje, ir už jos ribų. Jomis mūsų priešai ir piktos valios žmonės plačiai pasinaudojo.

Kariuomenė pergyveno sunkų pirmąjį dešimtmetį, kuomet buvo su ja daromi įvairūs bandymai ir pertvarkymai griaunančioj Seimų ir partijų įtakoje. Man kariuomenės tvarkymą prisiėjo perimti 1927 metais, kuomet ji buvo tik pradėjus atsipeikėti. Kariuomenės mokymas, moderniškasis pertvarkymas ir auklėjimas buvo nepaprastai sunkūs todėl, kad aš turėjau kartu ir kadrus ruošti. Normaliai būtų darbas ėjęs, jeigu aš visą organizacinį, mokymo ir kadru paruošimo darbą būčiau užtęsęs bent iki 1939 metų, bet prie tokio didelio mūsų kariuomenės atsilikimo ir tos pavojingos tarptautinės padėties toks lėtas, normalus kariuomenės tvarkymas būtų pasibaigęs mūsų dideliu pralaimėjimu. Todėl aš buvau priverstas visą darbą kariuomenėje vesti su dideliu greitumu ir įtempimu. Darbas tokiose aplinkybėse pareikalavo iš manęs nežmoniškų pastangų.

Modernizuojant kariuomenę, darbo štabe padidėjo, tuo tarpu kadru, ypač aukštesnių viršininkų paruošimas, vertė iš štabo gabesnius karininkus siųsti į pulkus ir mokyklas, kas buvo padaryta su plk. Raštikiu. Jam sugrįžus iš užsienio, kur jis baigė karo akademiją, aš galėjau jį, kaip ir daugelį kitų, pasilikti štabe. Turėdamas tokių darbininkų štabą, aš būčiau sugebėjęs bent jau kasdieninį kariuomenės gyvenimą kontroliuoti ir tvarkyti taip, kad prie birželio 7 d. įvykių gal nebūtų priėję. Bet be paruoštų aukštesnių karininkų kariuomenės vertė būtų tikrai menka. Koks šiandien būtų plk. Raštikis? Jis būtų atsilikęs nuo rikiuotės karininkas, kurį skubiai prisiėtų siųsti į dalį pulko vado padėjėju stažui ir susiartinimui su kariuomenės gyvenimu. Tokių kaip plk. Raštikis buvo daug: plk. Kelpša, Lanskoronskis, Žadeika, Griganavičius, Černius, Dulksnys, Grinius, Augustauskas¹⁴ ir t. t. Kas štabe dirbo,

¹³ Engelbertas Dollfussas – Austrijos kancleris ir užsienio reikalų ministras, priešinęs šalies prijungimui prie Vokietijos ir už tai austrų nacionalsocialistų 1934 07 25 nužudytas.

¹⁴ Plk. Kazys Tallat Kelpša, plk. Juozas Lanskoronskis, plk. Vaclovas Žadeika, plk. Vaclovas Griganavičius, plk. Jonas Černius, plk. ltn. Kostas Dulksnys, plk. Kazys Grinius, plk. ltn. Vytautas Augustauskas. Vardydamas šiuos karininkus. P. Kubiliūnas nevisiškai tiksliai nurodė jų tuometinius laipsnius, nepilnai parašė K. Tallat Kelpšos pavardę, ir suklydo V. Augustauską pavadindamas Augustaičiu.

kai šitiems karininkams buvo sudaryta galimybė ruošti aukštoms pareigoms, ir kieno pasiūkavimu tai padaryta, aiškinti man neprisieina, nes mano darbas yra visiems gerai žinomas.

Kariuomenės pertvarkymas yra pirmoj eilėj surištas su viršininkų paruošimu. Aišku, kad, taip aplinkybėms susidarius, aš turėjau paimti sau ant pečių nepaprasto sunkumo darbą, užsibrėžti tikslą skubaus kariuomenės pertvarkymo ir tvarkyti visas sritis lygiagrečiai. Aš tikslo pasiekiau: man pasisekė per kelis metus mūsų be galo atsilikusią kariuomenę pertvarkyti, apmokinti, išauklėti ir jos kadrus paruošti iki moderniškios kariuomenės laipsnio. Jos gražiu ir visapusišku pasiruošimu gėrisi dabar ne tik mūsų visuomenė, bet ir užsienio kompetentingi asmenys bei svetimų kariuomenių vadovybės. Laike nelemtų birželio mėn. įvykių kariuomenė parodė tiek daug manimi per ilgą laiką įskiepyto sveiko instinkto, kad lengvai tokiam bandymui sugebėjo atsispirti. Mano asmenišku triūsu pravestais akademijos kursais jau pavasarį pasisekė suorganizuoti visus štabus. Tam pat laikui suspėjau paruošti visą eilę tinkamų aukštoms vietoms karininkų, neišskiriant ir dabartinio kariuomenės vado su jo štabo viršininku, kavalerijos viršininką¹⁵ ir kt. Mūsų kariuomenė iš pajuokos objekto mano nepaprastomis pastangomis virto moderniška kariuomene, o nekuriose srityse net pralenkė mūsų šiaurės kaimynus, pvz., atsarginių mokyme, poligono užsiėmimuose, teritorialės kavalerijos organizavime ir t. t. Bet užtat aš pats susilaukiau baisios katastrofos todėl, kad tokio nepaprasto darbo likau išsemtas ir neturėjau tinkamų padėjėjų bei štabų, kad galėčiau visas kariuomenės gyvenimo sritis kontroliuoti, duoti nurodymus ir laiku pastebėti įvairias spragas bei įspėti negeistus apsiereiškimus, kurie prisidėjo prie birželio 7 dienos liūdnų įvykių.

Palaikydamas nuolatinius saitus su Užsienio reikalų ministerija, ypač su ponu Lozoraičiu¹⁶, su kuriuo prisieidavo bemaž kas savaitę tartis, aš stengiausi ne tik prisitaikyti prie vyriausybės nusistatymų, bet ir atspėti ateities žygius. Jausdamas aštrėjančią kovą dėl Klaipėdos krašto ir blogėjančius santykius su Vokietija, aš nepriėmiau oficialaus vokiečių kariuomenės vado pakvietimo į labai pamokinančius vokiečių didelius manevrus, kurie įvyko prieš porą metų, ir pradėjau savo atsakomybe mūsų kariuomenės performavimą Klaipėdos kraštui ginti. Jeigi šito nebūčiau atlikęs savo laiku, dabar Klaipėdos kraštas būtų ginamas menkos vertės improvizuotos kariuomenės.

Atidengdamas paminklą Latvijos žuvusiems mūsų kariams¹⁷, aš iškėliau ir įamžinau mūsų kariuomenės ir Lietuvos vardą šiame krašte, o savo atsilankymu latvių

¹⁵ Atitinkamai plk. S. Raštikis, plk. J. Černius ir plk. K. Tallat Kelpša.

¹⁶ P. Kubiliūnas bendravo su Stasiu Lozoraičiu kaip su Užsienio reikalų ministerijos Politikos departamento direktoriumi. Tuojau po pučo S. Lozoraitis buvo paskirtas užsienio reikalų ministru.

¹⁷ Kalbama apie paminklo žuvusiems Lietuvos kariams atidengimo iškilmes Červonkos miestelyje 1932 m. spalio 2 d.

kariuomenės štabe ir įvairiose kariuomenės dalyse užmezgiau ryšius su mūsų artimiausio kaimyno kariuomene, kas žymiai prisidėjo prie abiejų valstybių dabartinio susiartinimo, ką ypatingai savo laiku pabrėžė latvių oficiozas.

Ne mažesnės reikšmės turėjo mano atsilankymas čekoslovakų kariuomenės štabe, o ypatingai Paryžiuje, kur aš turėjau progos Lietuvos ir jos kariuomenės vardą išaukštinti, įteikiant prancūzų kariuomenės vadovybės viršininkams ordinus ir pasikalbėjimuose bei oficialiuose iškilminguose priėmimuose su generolu Veygand¹⁸, prancūzų štabo viršininku generolu Gamelin¹⁹, akademijos viršininku, beveik su visais aukštų vietų štabo generolais ir korpusų vadais, su kuriais man teko ilgiau kartu dirbti, atliekant platesnes studijas aukštuose generolų kursuose Paryžiuje. Ypatingai aukštai Lietuvos ir jos kariuomenės vardas buvo iškeltas laike mano atsilankymo XX prancūzų korpuse, kur buvo dėl manęs suruošti specialūs manevrai ir įvairių kariuomenės dalių apžiūros.

Visur užsieny savo oficialėse prakalbose ir pasveikinimuose aš ypatingai pabrėžiau gerų santykių tarp kariuomenių reikšmę, kas šiais kovos už taiką laikais turėjo didelės mūsų Tėvynei svarbos, nes aš, atlikdamas šias reikšmingas misijas užsieny, plačiai prisidėjau prie to, kad sustiprinti mūsų padėtį ir praskinti kelią dabar vedamai mūsų vyriausybės užsienio politikai. Užmezgtų su įvairių kariuomenių štabais saitų reikšmė buvo plačiau apibūdinta atitinkamų valstybių spaudoje ir pabrėžta manęs apdovanojimu „Garbės legiono“, „Baltojo liūto“ ir „Lačplėsio“ ordinais.

Aš suprantu, kad skubiam birželio 7 d. įvykių likvidavimui vyriausybė turėjo daryti nepaprastai sunkias ir skaudžias dėl manęs išvadas, pasiremiant siaurais vien įvykių dienos kelių valandų daviniais, kur buvo dėl manęs nemažai ir pripuolamo elemento. Bet reikalui praėjus, kuomet nelemtų įvykių pasekmes visi jau baigia užmiršti, prašau Jūsų Ekscelencijos atsižvelgti į tą platų, komplikuoatą ir sunkų mano darbą, kurį aš su tokiu dideliu pasisekimu mūsų Tėvynės labui ir garbei esu atlikęs Lietuvoje ir užsienyje. Lygiai taip pat prašau mano nusikaltimą vertinti atsižvelgiant į tas nepaprastai sunkias aplinkybes, kuriose man prisidėjo dirbti, ruošiant mūsų jaunutę kariuomenę be tinkamų padėjėjų, prityrusių štabo darbininkų ir be paruoštų viršininkų kadru.

Man nepaprastai skaudu, kad tas didelis susirūpinimas kariuomenės garbe ir tvarka ir tie mano atlikti žygiai, kad įtariamus karininkus ir bendrai birželio 7 dienos įvykius įspėti, vėliau tendencingai buvo išaiškinti mano nenaudai, arba net panaudoti sunkiems užmetimams. Argi aš galėjau su lengva širdimi žiūrėti arba net pritarti tos kariuomenės griovimui, kuriai aš atidaviau visas savo jėgas ir įdėjau visą

¹⁸ Luji Maksimas Weigandas – 1930–1935 m. Prancūzijos kariuomenės generalinis inspektorius, Aukščiausiosios karo tarybos pirmininko pavaduotojas.

¹⁹ Morisas Gustavas Gamelin – nuo 1931 m. Prancūzijos kariuomenės Vyriausiojo štabo viršininkas, 1939 m. paskirtas vyriausiojo karo vada.

savo sielą. Argi aš galėjau Jūsų Ekscelencijos ir viso Ministerių Kabineto akivaizdoje išleisti akademijos kursus, kuriuos pats organizavau ir per 3 metus vedžiau, pavadinti pirmą laidą Jūsų Ekscelencijos vardu ir už kelių dienų susidėti su kokiais tai avantiūristais, tuo labiau kad visada turėjau laisvę ir galimybę Jūsų Ekscelencijai pareikšti savo nuomonę – gerą ar blogą. Argi aš galėjau tiek rūpintis dėl ryšio su saugumo organais ir kartu pritarti sukilėlių pragaištingam dėl valstybės ir vyriausybės darbui. Argi aš galėjau po Voldemaro pašalinimo iš valdžios pasirašyti ir viešai paskelbti įsakymą kariuomenei, kur pasakyta, kad kariuomenėje gali tarnauti tik tokie karininkai, kurie bus atsidavę Tautos Vadui A. Smetonai ir tautiškai vyriausybei ir vėliau turėti ką nors bendro su sukilėliais. Argi aš galėjau reikalauti iš vyriausybės narių sustabdyti pragaištingą Voldemaro darbą kariuomenėje ir tuo pačiu metu pritarti voldemarininkams. Visi man daromi priekaištai dėl blogos valios bei politinių nusistatymų yra didelėj momentu aistringos nuotaikos įtakoje, jie nesuderinami nei su mano būdu, nei tuo labiau su mano ilgų metų dideliu ir visiems gerai žinomu teigiamu darbu.

Aš neturėjau ir negalėjau turėti mažiausio tikslo bei reikalo net ir pritarti sukilėliams. Kas gi mane galėjo versti rizikuoti savo aukšta vieta, kariuomenės ir savo garbe, ištarnauta pensija, laipsniu, savo šeima ir t. t. Niekas. Kuris gi viršininkas gali pritarti savo dalies netvarkai – jis gi eitų pats prieš save. Tai yra per daug aišku ir suprantama. Todėl aš prašau Jūsų Ekscelencijos nelaikyti manęs blogos valios žmogum nei tuo labiau savo bei vyriausybės priešu. Jeigu bjaurūs birželio 7 dienos įvykiai skaudūs yra kiekvienam patriotui, tai aš dėl jų kenčiu dvigubai – kaip toks, kuris su visu atsidavimu per 15 metų be priekaištų dirbau dėl Lietuvos ir jos kariuomenės ir kaip šio liūdno „nesusipratimo“ auka su taip sunkia bausme.

Spragų buvo, bet drįstu atkreipti Jūsų Ekscelencijos dėmesį į tai, kad aš buvau nepaprastai užverstas kabinetiniu darbu, todėl patį kariuomenės gyvenimą tvarkyti visoj pilnumoj nesuspėjau – daug kur turėjau pasitikėti pavaldiniais. Tokia nenormalė ir sunki mano padėtis yra ryškiai apibūdinta „Lietuvos aidas“ š. m. 11 nr., aprašant Kariuomenės vadovybės įstatymą ir pabrėžiant kariuomenės vado reikalingumą, kad tvarkyti patį kariuomenės gyvenimą²⁰. Didelė painiava kariuomenės vadovybės organizacijoje ir neaiški Vyriausiojo štabo viršininko padėtis mane visada vertė susirūpinti. Jau prieš 2 metus aš Jūsų Ekscelencijos akivaizdoj plačiai išdėsciau visus nenormalumus ir nepakenčiamas darbo sąlygas štabe dėl nesutvarkytos kariuomenės vadovybės ir nurodžiau į tuos didelius nesusipratimus, kurie gali kilti kritišku momentu dėl valstybės ir asmens Vyriausiojo štabo viršininko vietoje. Jau prieš porą metų aš daviau savo konkretų pasiūlymą, kuris mano tuomet patiektoje redakcijoje dabar paskelbtas kaip Kariuomenės vadovybės įstatymas. Neaiškios mano pareigos, nuolatiniai nesusipratimai dėl menkniekių ir painiavos kariuomenės vadovybėje,

²⁰ Žr.: Kariuomenės vadovybės įstatymas ir viešoji nuomonė, *Lietuvos aidas*, 1935 01 14, p. 4.

kuomet manimi iš Kauno ištremti bei įsakyti liuosuoti iš kariuomenės voldemarininkai buvo gražinami, neigiamai atsiliepė į kariuomenės tvarkymą bendrai ir turėjo didelės reikšmės birželio įvykiuose ir sunkioje mano asmeniškoje nelaimėje.

Pulkininkas Merkys²¹, kaip juristas, ilgametis krašto apsaugos ministeris ir kariuomenės gyvenimo žinovas, apibūdina Vyriausio štabo viršininko padėtį juridiniu atžvilgiu kaip ministro techniška patarėja. Šis raštas randasi Operacijų skyriuje atitinkamoj byloj. Aš jį turėjau garbės Jūsų Ekscelencijai laike pranešimų referuoti. Oficialiame K[rašto] apsaugos ministerijos leidiny, Karių kalendoriuje, kiekvienais metais Vyriausio štabo viršininkas buvo apibūdinamas kaip techniškas ministro patarėjas. Jeigu toks štabo viršininko apibūdinimas kasmet buvo skiepijamas visoj kariuomenėj, jeigu štabo viršininkas buvo skaitomas ne tai viršininkas, ne tai padėjėjas, tai, žinoma, ir kariuomenės tvarkymas atsidūrė dviejų auklių rankose su visom pasekmėm birželio įvykių formoje. Visi užmetimai ir sunkūs apkaltinimai man padaryti ne kaip štabo viršininkui, kuriuo aš buvau, bet sulig pareigų, kaip kariuomenės vadui, kuriuo aš buvau tik neoficialiai, be nustatytų pareigų, teisių ir atsakomybės.

Tolimesnis manęs kalinimas gali turėti visais atvejais tik neigiamos dėl vyriausybės reikšmės. Laikraščių žiniomis, ten, kur vyko nepaprastai žiaurios ir kruvinos revoliucijos, pvz., Austrijoj, jau Kalėdų švenčių proga buvo paliuosuota didelis skaičius aktyvių sukilėlių, o Ispanijoj paliuosuoti dalyvavę sukilime ministeris pirmininkas Azana²² ir rašytojas Bello²³. Jeigu kitur daroma taip su aktyviais sukilėliais, tuo labiau prašau Jūsų Ekscelencijos atsižvelgti į mane, kaip į mėginto sukilimo auką.

Galutiniam birželio įvykių likvidavimui ir bendram vyriausybės ir valstybės labui prašau Jūsų Ekscelencijos malonės man bausmę dovanoti ir leisti išvykti į Šveicariją savo sveikatos gelbėti. Aš savo jėgas atidaviau kariuomenės tvarkymui. Gydytojų komisijos iš kariuomenės buvau 3 kartus siunčiamas užsienin gydytis. Paskutiniai sunkūs smūgiai ir pergyvenimai mano sveikatą galutinai sugriovė.

Atsižvelgiant į tai ir į mano didelius nuopelnus Lietuvai, prašau Jūsų Ekscelencijos malonės bausmę man dovanoti.

1935.I.20

P. Kubiliūnas

LCVA, f. 483, ap. 7, b. 687, l. 44–51. Rankraštis. Originalas.

²¹ Antanas Merkys tris kartus – 1919, 1920 ir 1926–1927 m. – po keletą mėnesių buvo krašto apsaugos ministru.

²² Manuelis Azana – ispanų politikas, kairysis respublikonas. 1931–1933 m. ministras pirmininkas. Dalyvavo 1934 m. spalio mėn. įvykusiame sukilime prieš dešiniųjų vyriausybę. Už tai buvo suimtas, bet netrukus amnestuotas. 1936 m. tapo Ispanijos prezidentu.

²³ Identifikuoti nepavyko.

3. 1935 02 12 malonės prašymas

Jo Ekscelencijai Ponui Respublikos Prezidentui

Kubiliūno Petro, laikomo
Panevėžio kalėjime,

Malonės prašymas²⁴

Anksčiau pateiktais prašymais aš turėjau progos plačiai nušviesti tas bendras aplinkybes, kurios privedė prie birželio įvykių, ir nurodyti, kad šiems įvykiams pritarti aš neturėjau jokio asmeniško, savanaudiško ar panašaus tikslo. Jeigu aš sukilėliams pritartau, tai tik todėl, kad gudriai sudarytų sukilimo aplinkybių buvau suklaidintas.

Šį prašymą rašau papildomai, nes noriu aiškiau nušviesti savo vaidmenį paties sukilimo metu. Turiu dar pridurti, kad, negalėdamas be susijaudinimo šiuos sunkius dėl valstybės ir savęs asmeniškai įvykius minėti, aš esu daleidęs savo pasiūstuose prašymuose nekurių netikslumų, kuriuos šiuomi atitaisau.

1934 metų pavasarį Voldemaro paskleisti kaip iš gausybės rago gandai apie įvairius negalavimus ir trūkumus pradėjo drumsti rimtą darbo nuotaiką kariuomenėje. Prieš birželio sukilimą savo tikrąjį tikslą Voldemaras užslėpė skambiais patriotiniais motyvais, kurie daugelį karininkų suklaidino ir pastūmėjo į nusikaltimą. Kad galima būtų užmaskuoti pučo paruošimą, reikėjo sudrumsti santykius tarp saugumo organų ir kariuomenės. Šiam tikslui buvo panaudota nemažai provokacijos ir buvo sudaryti keli atsitikimai, kur saugumo organų darbas buvo atvaizduotas netinkamoje ir kariuomenės garbę žeminančioje formoje. Dėl šios priežasties Kauno įguloje auge pasipiktinimas saugumo organais ir nekuriomis vyriausybės nariomis²⁵.

Aš buvau labai susirūpinęs įkyriais skleidžiamais gandais ir kariuomenės tariamu kiršinimu. Bet gandai apie tariamus negalavimus buvo pridengti patriotiniais motyvais ir buvo perduodami tokioje rimtoje formoje, kad aš jiems patikėjau ir palaučiau už tikrovę, todėl su jais nekovoju ir nesiėmiau tinkamų priemonių gandų šaltiniams bei kurstytojams išaiškinti ir sudrausti. Dėlei šios priežasties aš palikau nesunaudojęs mjr. Matulevičiaus²⁶ ir plk. Skučo pranešimus apie ruošiamą sukilimą ir apie motyvus, kurie naudojami pučo paruošimui. Jeigu šie pranešimai būtų

²⁴ Žr. 5 nuorodą.

²⁵ 1934 m. pavasarį kariuomenėje buvo paskleisti lapeliai, kuriuose keletas karininkų buvo apkaltinti esą apmokami Valstybės saugumo departamento agentai. Tiriant pučo aplinkybes, Valstybės saugumo departamento vadovybė tai griežtai paneigė, tvirtindama, jog tie lapeliai buvusi pučo organizatorių provokacija. Apskritai ši istorija nėra iki galo paaiškėjusi.

²⁶ Juozas Matulevičius – kariuomenės intendantūros majoras, aktyvus pučo dalyvis. Už tai buvo pažemintas į cilinius ir pašalintas iš kariuomenės.

tinkamai manimi sunaudoti, be abejo, būtų sukilimas, bent jau dalinai, įspėtas ir sutrukdytas. Bet aš vertinau įvairius gandus ne valstybiniu mastu, bet išeidamas iš siaurų savo srities reikalavimų, todėl buvau linkęs jiems tikėti ir pritarti.

Tariamasis netinkamas saugumo organų darbas kariuomenėje atrodė nekuriais atvejais beveik įrodytu ir patikimu. Norėdamas išlaikyti kariuomenės tvarką ir drausmę, aš nusistačiau prieš tariamą saugumo organais kariuomenės kiršinimą. Bet vėliau, tiriant sukilimo priežastis, paaiškėjo, kad tariamas saugumo organais kariuomenės kiršinimas buvo gudriai užmaskuota, gryna voldemarininkų provokacija.

Neturėdamas nei asmeniško, nei tuo labiau savanaudiško tikslo pritarti sukilimui, aš buvau įsitikinęs, kad taip elgdamasis darau Lietuvai ir jos kariuomenei vien tik gera. Gudriai ir tiksliai panaudotos sukilimo paruošimui priemonės mane suklaidino, ir aš pritariu sukilėliams, todėl laiku nesigriebiau priemonių, kad brestančius neramumus įspėti ir prasidėjusį sukilimą, kuris padarė tiek daug nešlovės mūsų kraštui, laiku sustabdyti.

Pritardamas sukilėlių reikalavimams, aš dariau žygius, kad kompromisų keliu likviduoti pučą, tuo būdu aš pasiėmiau tarpininko rolę tarp sukilėlių ir Jūsų Ekscelencijos. Bet tai buvo mano didelis nusikaltimas prieš valstybę ir Jūsų Ekscelenciją. Dėl šių priežasčių aš atsisakiau nuo kariuomenės panaudojimo sukilimo malšinimui. Vėliau, įvertinęs įvykusias ir galėjusias įvykti iš to pasekmes, aš supratau, kad tai buvo baisus mano nusikaltimas, kuris valstybę ir Jūsų Ekscelenciją pastatė nepaprastai didelin pavojun, nes sukilimo malšinimui aš nieko nepadariau, o pritardamas sukilėliams, galėjau Voldemarą priversti prie jo užsibrėžto tikslo. Aš gerai suprantu ir jaučiu, kad to pasekmės būtų buvę baisios ir dėl Lietuvos nepriklausomybės pražūtingos.

Su didžiausiu skausmu širdyje ir nepaprastai apgailėstaudamas, aš kasdien prisimenu tą nelaimingą ir sunkų momentą, kuomet aš, užuot sukilėlius malšinęs, Jūsų Ekscelenciją pastačiau tokion sunkion padėtin, perduodamas su pritarimu sukilėlių reikalavimus.

Visa mūsų tauta didžiuojasi ir džiaugiasi turėdama tokį Vadą Jūsų Ekscelencijos asmeny, kurio geležinės valios dėka susirinkę tuomet ant Lietuvos juodi debesys buvo išsklaidyti ir jos nepriklausomybė išsaugota. Po viso šito man uždėtąjį bausmę aš skaitau teisinga. Aš abejoju, ar kurios nors kitos valstybės prezidentas būtų patenkinęs mano malonės prašymą, kaip tai Jūsų Ekscelencija padarėte su manim po teismo.

Gyvenimo pamokintas, aš pareiškiu, kad su panašiais išsišokėliais niekad nieko bendro neturėsiu ir į politiką nesikišiu²⁷. Aš esu pasiryžęs dirbti naudingą Lietuvai

²⁷ Šio pažado P. Kubiliūnas išties griežtai laikėsi. Jis buvo labai nepatenkintas, kai 1936 m. sausio pradžioje į gretimą kamerą atkėlė aktyvų voldemarininką Praną Šileiką, manydamas, jog tai padaryta sekimo tikslais, siekiant išsiaiškinti jo santykius su voldemarininkais. Kad nekiltų jokių įtarinėjimų, P. Kubiliūnas net neatsakydavo į P. Šileikos pasisveikinimus (Valstybės saugumo departamento 1936 01 08 biuletenis Nr. 7, *LCVA*, f. 378, ap. 10, b. 88^a, t. 1, l. 31). Išėjęs laisvėn, jis tapo ūkininku ir jokia kita veikla neužsiiminėjo.

darbą Jūsų Ekscelencijos idėjų dvasioje ir jokiais šunkeliais neklaidžioti. Savo žinio-
mis ir nenuilstamu darbu aš tikiuos Lietuvai būti naudingi ir savo kaltę išpirkti. Atsi-
žvelgiant į tokį didelį mano nusikaltimą ir į to nusikaltimo galėjusias įvykti pasekmes,
aš dėl bausmės nesiskundžiu, bet matydamas dar begalę mūsų Tėvynėje neatlikto dar-
bo, stoką pasiruošusių darbui žmonių ir dėl tų priežasčių besirengiančius mūsų kaimy-
nus Lietuvą užpulti ir jos nepriklausomybę nuslopinti, man nepaprastai sunku pasilik-
ti už gyvenimo ribų ir bereikalingai dar tokiu metu savo vyriausybę ap sunkinti. Dėlei
šių priežasčių aš prašau Jūs Ekscelencijos tėviškos malonės man bausmę dovanoti.

1935.II.12

Petras Kubiliūnas

LCVA, f. 483, ap. 7, b. 687, l. 44–51. Rankraštis. Originalas.

4. 1935 02 12 P. Kubiliūno „Lietuvos aide“ bandytasai paskelbti pareiškimas

Birželio įvykiai tik Tautos Vado A. Smetonos geležinės valios dėka nepasibaigė
mūsų nepriklausomybės ir visos tautos negarbingu žlugimu. Buvusiojo Vyriausiojo
štabo viršininko Kubiliūno Petro pareiškimas dėl birželio 7 d. įvykių²⁸.

Žinodamas, kad sąryšy su nelemtais birželio mėnesio įvykiais apie mane yra ne-
mažai įvairių spėliojimų, o blogos valios žmonės kur galėdami naudoja mano vardą
savo nešvariems tikslams siekti ir tuom kenkia valstybės reikalams, aš skaitau reika-
lingu viešai pasisakyti dėl savo vaidmens minėtuose įvykiuose ir dėl savo nusistaty-
mo bendrai.

Jau praėjo užtektinai laiko, kad galėčiau visai objektyviai tuos įvykius įvertinti
ir gyvenimo pamokintas padaryti nekurias išvadas, kurios patarnautų krašto pajėgų
stiprinimui vieningoje kovoje dėl mūsų nepriklausomybės išlaikymo.

Metodingai ir plačiai skleidžiami neramūs gandai susisuko į birželio mėn. įvy-
kių verpetą, kur nežymi suklaidintos karininkijos dalis buvo panaudota kaipo įran-
kis žemiems tikslams atsiekti. Dabar visiems yra aišku, kad šį pragaištingą ir kariuo-
menės drausmę griauančią darbą vedė Voldemaras.

Iki 1934 m. mūsų kariuomenė buvo gerokai apsitvarkiusi ir sustiprėjusi. Maty-
dami vis didėjantį iš nekurių mūsų kaimynų pusės pavojų ir gerai suprasdami

²⁸ Laiške „Lietuvos aide“ vyriausiajam redaktoriui Vytautui Alantui-Jakševičiui P. Kubiliūnas ra-
šė: „Skaitau, kad toks viešas mano pareiškimas atneš mūsų valstybei naudos, nes duos galimybės grei-
čiau likviduoti nelemtų įvykių pasekmes“ (*LCVA*, f. 378, ap. 13, b. 88, l. 1). Tačiau pareiškimas nebuvo
išspausdintas. Tikriausiai nenorėta „bereikalingai“ priminti visuomenei įvykių, kurie režimui buvo itin
nemalonūs.

kariuomenei pastatytų uždavinių svarbumą, kariai dirbo ir ruošėsi su visu atsidavi-
mu savo Tėvynei ir vyriausybei. Bet štai Voldemaro paleisti kaip iš gausybės rago
gandai apie įvairius negalavimus ir trūkumus pradėjo drumsti rimtą darbo nuotaiką
kariuomenėje. Prieš birželio sukilimą savo tikrąjį tikslą Voldemaras užslėpė skam-
biais patriotiniais motyvais, kurie daugelį karininkų suklaidino ir pastūmėjo į nusi-
kaltimą. Kad galima būtų užmaskuoti pučo paruošimą, reikėjo sudrumsti santykius
tarp saugumo organų ir kariuomenės. Šiam tikslui buvo panaudota nemažai provo-
kacijos ir buvo sudaryti keli atsitikimai, kur saugumo organų darbas buvo atvaizduo-
tas netinkamaj ir kariuomenės garbę žeminančioj formoj. Dėl šios priežasties Kauno
įguloje augo pasipiktinimas saugumo organais²⁹. Aš buvau labai susirūpinęs įkyriai
skleidžiamais gandais ir kariuomenės tariamu kiršinimu. Bet gandai apie tariamus ne-
galavimus buvo pridengti patriotiniais motyvais ir buvo perduodami tokioj rimtoj for-
moj, kad aš jiems patikėjau ir palaikiau už tikrovę, todėl su jais nekovoju ir nesie-
miau tinkamų priemonių gandy šaltiniams bei kurstytojams išaiškinti ir sudrausti.
Taip skleidžiamais gandams aš galėjau patikėti ir pritarti todėl, kad vertinau juos
ne valstybiniu mastu, bet išeidamas tik iš siaurų savo srities reikalavimų.

Tariamai netinkamas saugumo organų darbas kariuomenėje atrodė nekuriomis at-
vejais beveik įrodytu. Norėdamas išlaikyti kariuomenės tvarką ir drausmę ir apginti
jos garbę, aš nusistačiau prieš tariamą saugumo organais kariuomenės kiršinimą.

Bet vėliau, tiriant sukilimo priežastis, paaiškėjo, kad tariamas saugumo or-
ganų kariuomenės kiršinimas buvo gudriai užmaskuota gryna voldemarininkų
provokacija. Neturėdamas nei asmeniško, nei tuo labiau savanaudiško tikslo pri-
tarti sukilėliams, aš buvau įsitikinęs, kad darau Lietuvai ir jos kariuomenei vien
tik gera. Gudriai ir tiksliai panaudotos sukilimo priemonės mane suklaidino, ir aš
pritariau sukilėliams, todėl laiku nesigriebiau priemonių, kad bręstančius nera-
mumus įspėti ir prasidėjusį sukilimą, kuris padarė tiek daug nešlovės mūsų kraš-
tui, laiku sustabdyti.

Pritardamas sukilėlių reikalavimams, aš dariau žygius, kad kompromiso keliu
likviduoti pučą, tuo būdu aš pasiėmiau tarpininko rolę tarp sukilėlių ir pono Prezi-
dento. Bet tai buvo mano didelis nusikaltimas prieš valstybę ir Respublikos Prezi-
dentą. Dėl šių priežasčių aš atsisakiau nuo kariuomenės panaudojimo sukilimo
malšinimui. Vėliau, įvertinus įvykusias ir galėjusias įvykti to pasekmes, aš supratau,
kad tai buvo baisus mano nusikaltimas, kuris valstybę ir poną Prezidentą pastatė
nepaprastai didelin pavojun, nes sukilimo malšinimui aš nieko nepadariau, o pritar-
damas sukilėliams, galėjau Voldemarą privesti prie jo užsibrėžto tikslo. To pasek-
mės būtų buvę baisios ir dėl Lietuvos nepriklausomybės pražūtingos. Voldemaras,
kaipo nuolatinis neramumų šaltinis, drumsdavo kariuomenės gyvenimą, trukdydavo

²⁹ Žr. 25 nuorodą.

rimtai atliekamą darbą ir skaldydavo karininkiją. Jis apvainikavo savo pragaištingą darbą bjauriais birželio mėnesio įvykiais. Kiekvienam aišku, prie kokių nelaimių ir suirutės būtų privedęs mūsų kraštą Voldemaro pasirodymas valdžioje taip įtemptu Lietuvai pavojingu laiku. Vidujinės kovos būtų sugriovę mūsų valstybės atsparumą. Skilimai, pakirsta drausmė ir neramumai kariuomenės vertę būtų sumažinę iki minimumo. Klysta, kas mano, kad po šito mūsų nepriklausomybė būtų išlikusi. Reikia suprasti, kad mes esame ant gyviausio Europos vieškelio, kuris yra nepaprastai svarbus kaimynams ekonominiu, politiniu ir už vis daugiau strateginiu atžvilgiu. Šis klausimas yra labai aktualus mūsų kaimynams ir šiandien. Lenkų nusistatymas panaudoti kiekvieną progą Lietuvos užėmimui yra gerai žinomas. Vokiečiai apie savo žygius per Lietuvą skelbia viešai su didžiausiu išūlumu. Kas tokiose aplinkybėse išdrįsta drumsti nustatytą tvarką, kenkti kariuomenės drausmei ir susiklausymui, mažinti visuomenės pasitikėjimą Tautos Vado ir jo pastatyta tautiškąja vyriausybe, tas silpnina mūsų bendrą atsparumą kovoje dėl nepriklausomybės išlaikymo ir tuom tarnauja Lietuvos priešams.

Dėl šių priežasčių aš Voldemarą ir jo šalininkus griežtai smerkiu ir nieko bendra su jais neturiu ir nenoriu turėti. Birželio įvykiams bręstant, jie mane suklaidino ir padarė valstybei ir kariuomenei daug blogo. Birželio įvykiai tik Tautos Vado A. Smetonos geležinės valios dėka nepasibaigė mūsų nepriklausomybės ir visos tautos negarbingu žlugimu. Aš žinau, kad yra karininkų, kurie dar galvoja panašiai kaip birželio įvykių dalyviai. Klysta jie tikėdamiesi, kad aš jiems pritarsiu ar su jais kokį nors ryšį palaikysiu. Aš suprantu, kad esu skaudžiai nusižengęs prieš Lietuvą ir Respublikos Prezidentą, už ką man ir buvo paskirta nupelnyta bausmė. Gyvenimo pamokytas, aš viešai pareiškiu, kad į birželio įvykius buvau įveltas per klaidą ir ateity su panašiais išsišokėliais neturėsiu nieko bendra. Į politiką aš nesikišiu. Aš esu pasiryžęs dirbti naudingą Lietuvai darbą mūsų Tautos Vado idėjų dvasioje ir eiti jo pastatytos vyriausybės rodomu keliu. Savo žiniomis ir nenuilstamu darbu aš tikiuos Lietuvai patarnauti ir savo kaltę išpirkti.

Savo gerus norus įrodyti aš noriu ne žodžiais, bet darbu. Skaudūs birželio įvykiai parodė, kad visokiems gandams patikima tik todėl, kad nesigilinama į tuos didelius Tautos Vado nuopelnus Lietuvai, kurių žinojimas neduotų progos plėstis jokiems ar Voldemaro, ar kieno kito kuriamiems gandams apie Lietuvą, kai jos priešaky tebestovi žmogus, kuris Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo ir realizavimo priešaky stovėjo. Ta prasme, mūsų tautos pašąmonės stiprinimui, aš pasiėmiau apie kovo vidurį iš spaudos išeinančio istorinio romano „Po nauja vėliava“ išleidimą, nes jame yra atvaizduoti tie nepaprasti Tautos Vado nuopelnai Lietuvai, kai jo tauriu pasišventimu ir didelio politiko išmanumu gaivinami mūsų savanoriai garbingai apgynė Lietuvą nuo iš visų pusių puolančių priešų ir apsaugojo nuo vidaus suiručių. Tada niekas nepajėgė sudrumsti karių ištikimybės Tautos Vadui ir dabar, ypač po tokios skaudžios pamokos, nei vienas lietuvis neprivalo

duotis suklaidinamas. Šios knygos išleidimu aš noriu prisidėti prie to didelio Tautos Vado geležine valia ir pasišventimu kuriamo Lietuvos gyvenimo, kad lietuvių tauta geriau pažintų savo Vadą ir gyventų visišku pasitikėjimu ir viena mintimi su Tautos Vadu A. Smetona.

1935.II.12

Panevėžio kalėjimas

Petras Kubiliūnas

LCVA, f. 378, ap. 13, b. 88, l. 1–2. Mašinarštis. Nuorašas.

5. 1935 07 04 malonės prašymas.

Jo Ekscelencijai Ponui Respublikos Prezidentui

Kubiliūno Petro, laikomo
Panevėžio kalėjime,

Malonės prašymas³⁰

Aš esu Jūsų Ekscelencijai nepaprastai dėkingas už tėvišką malonę ir pasigailėjimą sumažinant man bausmę³¹. Aš labai apgailėstauju, kad nesigriebiau tinkamai priemonių birželio įvykiams įspėti ir pačioj pradžioj juos užgniaužti. Sukilimui prasidėjus manimi padarytos klaidos ir neleistinas kompromisų ieškojimas pučo likvidavimui grėsė dideliu pavojum valstybei ir vyriausybei. Tik Jūsų Ekscelencijos tvirto nusistatymo ir išminties dėka šio pavojaus laimingai buvo išvengta ir bandytasai sukilimas greit likviduotas.

Prieš įvykius Voldemaro ir jo šalininkų pastangomis kariuomenėje ir visuomenės sluoksniuose buvo sudaryta atmosfera, labai palanki visokiems neramumams ir išsišokimams. Bet neatsižvelgiant į tai, mano kaltė yra didelė, nes man, kaip tuometiniam štabo viršininkui, teko ir atsakomybė už įvykusių kariuomenėje netvarką. Dėlei šių priežasčių aš nesiskundžiu paskirtos man bausmės sunkumu. Aš tik, kantriai atlikdamas bausmę, nuoširdžiai apgailėstauju savo kaltę ir esu pasiryžęs visomis išgalėmis ją išpirkti savo naudingu Tėvynei darbu.

³⁰ P. Kubiliūnui buvo pranešta, kad šis jo prašymas krašto apsaugos ministro įsakymu, „nesant naujų aplinkybių“, prezidentui nepristatytas (L. e. Kariuomenės teismo prokuroro p. plk. lt. Kazio Rudmino 1935 07 20 raštas Panevėžio kalėjimo viršininkui, *LCVA*, f. 483, ap. 7, b. 687, l. 93).

³¹ Žr. 5 nuorodą.

Gerų norų kupinas, aš drįstu tvirtinti, kad sugebėsiu įrodyti, jog esu vertas gero piliečio vardo, kuris yra atsidavęs savo tautai ir visų Gerbiamaam Tautos Vadui Jūsų Ekscelencijos asmeny. Savo nenuilstamu darbu aš atsilyginsiu už pareikštą man ir mano vargstančiai šeimai Jūsų Ekscelencijos malonę ir pasigailėjimą, sprendžiant mano likimą.

Aš nesu piktos valios žmogus. Tai liudija mano praeitis ir mano nuopelnai Lietuvai ir jos kariuomenei, kurią aš sugebėjau sumodernizuoti, paruošti jai vadovaujančius asmenis su kvalifikuotų darbininkų štabais, kurie yra tikri Jūsų Ekscelencijos, kaipo Tautos Vado, idėjų vykdytojai. Pačią kariuomenės masę aš išauklėjau patriotiniai tautiškoje dvasioje. Su šiuo plataus masto darbu, kurį aš taip rūpestingai per eilę metų esu atlikęs mūsų kariuomenėje, birželio įvykiai yra nesuderinami. Todėl mano nusikaltimas sąryšy su šiais įvykiais sudaro mano gyvenime ir tarnyboje labai pripuolamo pobūdžio išimtį, kur aš papių aplinkybių dėka buvau suklaidintas. Pati kvotos komisija viešai paskelbė savo išvadas, kad šie nemalonūs įvykiai yra labai migloti ir sunkiai išaiškinami³². Tokiose aplinkybėse galėjau ir aš suklysti, tuo labiau kad buvau sunkaus darbo nepaprastai atsakominguose pareigose išsemtas.

Birželio įvykiai, kurie taip negailestingai mane išplėšė iš gyvenimo, liks dėl manęs amžinai kaipo skaudi pasaka. Susilaukęs Jūsų Ekscelencijos malonės ir pasigailėjimo, aš pasižadu eiti tik Jūsų Ekscelencijos vedamu keliu. Toks mano tvirtinimas nėra tušti žodžiai, nes aš visada pasižymėdavau kuklumu ir savo tikslo siekdavau tik dideliu darbštumu ir pasiruošimu savo pareigose. Panašios birželio įvykiams avantiūros yra mano būdai visiškai svetimos ir su mano rimtu darbu bei nusistatymais nesuderinamos.

1919 metais, alkanas ir apdriskęs po vargingos kelionės iš tolimo Kaukazo, aš atvykau Lietuvon ir įstoju į aktyvių kovotojų eiles už Lietuvos nepriklausomybę. Mano vienintelis nusistatymas tuomet buvo atiduoti visas savo jėgas ir žinias Lietuvai tėvynei. Kitoniškų nusistatymų aš niekad neturėjau ir dabar neturiu.

Pripažindamas savo kaltę, aš nesirengiu niekam kenkti, tuo labiau aš neisiu prieš vyriausybę ar bendrai Jūsų Ekscelencijos nustatytą tvarką. Mano vienintelis tikslas yra kuo greičiau išpirkti savo kaltę. Todėl aš visomis išgalėmis stengsiuos prisidėti prie Jūsų Ekscelencijos kuriamų mūsų krašto gerovės rūmų stiprinimo.

Man nepaprastai skaudu, kad šiais tarptautiniu atžvilgiu politinio įtempimo ir ekonominės depresijos laikais aš esu iš gyvenimo išbrauktas ir savo žinių bei pastangų negaliu pritaikyti naudingam dėl valstybės ir visuomenės darbu. Aš suprantu, kad ypatingai dabar, kuomet Lietuvos klausimas įgijo tarptautinę plotmę

³² Tikriausiai turimas galvoje specialiosios tyrimo komisijos pirmininko gen. ltn. Prano Tamašausko interviu „Lietuvos aidui“ („Gen. Tamašauskas apie birželio 6–7 d. nakties įvykius ir jų kaltininkus“, *Lietuvos aidas*, 1934 06 22, p. 1). Komisija jokių savo išvadų nepaskelbė, nes apskritai jų nesuformulavo. Be to, tame interviu P. Tamašauskas nesiskundė susidūręs su neįveikiamais sunkumais.

tokios nepaprastos reikšmės ir yra didelio pavojaus mūsų nepriklausomybei, kiekvienas Lietuvos pilietis yra pasiryžęs klausyti Jūsų Ekscelencijos, kaip Tautos Vado, balso ir atsidėjęs dirbti mūsų Tėvynės gerovei ir garbei. Taip ir aš pasižadu gyventi, elgtis ir dirbti mūsų valstybės ir visų Mylimojo Tautos Vado labui.

Neatsižvelgiant į sunkias kalėjimo sąlygas ir perneštus milžiniškus moralinius smūgius, aš savo laiku skaičiau reikalingu kariuomenės vadovybei išdėstyti savo plačius sumanymus, kuriuos buvau nusistatęs vykdyti, kad mūsų kariuomenę ir kraštą kariniu atžvilgiu paruošti kovai su klastingais mūsų kaimynais³³. Kad išlaikyti kariuomenės paslaptį, kalėjimo sąlygose aš savo pasiūlymų plačiai konkretizuoti negalėjau. Bet ir bendro pobūdžio savo pranešimais aš stengiausi naująją kariuomenės vadovybę numatytame štabo darbe orientuoti, kad ji galėtų voldemarininkų žygiais sutrukdytą kariuomenės tvarkymą išlyginti ir su dideliu pasisekimu visos mūsų tautos džiaugsmui jį vykdyti toliau.

Nuoširdžiai norėdamas prisidėti prie ugdymo mūsų tautoje vieningumo ir pasiryžimo kovoje dėl nepriklausomybės išlaikymo, aš išleidau Jūsų Ekscelencijai paaukotą knygą „Po nauja vėliava“. Nors šios knygos išleidimui aš turėjau atitraukti nuo savo skurstančios šeimos beveik paskutinius skatikus, bet aš tai atlikau vien gerų norų raginamas, kad nors nežymiai galėčiau prisidėti prie mūsų valstybės stiprinimo.

Leisdamas šią knygą, aš prisidengiau slapyvardžiu, nes aš neturėjau jokių asmeniškų tikslų. Gyvenimo pamokintas ir supratęs savo klaidą, aš širdyje trokštu mūsų tautai tik ramaus ir vaisingo darbo. Kad niekas klaidingais žygiais nedrumstų lietuvių ištikimybės savo Tautos Vadui, aš šios knygos pagalba stengiausi pabrėžti Jūsų Ekscelencijos milžiniškų darbų reikšmę Lietuvai, kad visi gerai suprastų Jūsų Ekscelencijos idėjas ir vieningai, nesvyruodami eitų tik Jūsų Ekscelencijos vedamu keliu.

Šioje knygoje pareikštas mintis bei idėjas ir jų teigiamą reikšmę visuomenei pripažino ir mūsų tautiškoji spauda, kuri šiuo atveju knygą įvertino palankiai. Deja, šių gražių idėjų ir Jūsų Ekscelencijos kilniųjų darbų aprašymui bei atvaizdavimui aš turėjau pasinaudoti gan silpnai pasiruošusiu rašytoju, su kuriuo, likimo parblokštas, kalėjime susitikau. Gavęs mano nurodymus turinio bei idėjų atžvilgiu, jis, sėdėdamas su manimi vienoje kameroje, šią knygą parašė. Nors knyga, kaip mena kūrinytis, dėl autoriaus aprėžtų gabumų išėjo silpnoka formos atžvilgiu, bet ir toks darbas sunkiose kalėjimo sąlygose pareikalavo iš manęs ir iš autoriaus nemažo įtempimo

³³ 1934 m. spalio 15 d. P. Kubiliūnas parašė Vyriausiojo štabo viršininkui plk. S. Raštikiui prašymą, nurodydamas, jog turi parengęs „kariuomenę liečiančių slapto pobūdžio raštų“. S. Raštikis kreipėsi į Panevėžio apygardos teismo prokurorą, prašydamas, kad kas nors iš pastarojo pavaldinių paimtų iš P. Kubiliūno tuos raštus, jo akivaizdoje sudėtų į voka, užantspauduotų ir išsiųstų į Vyriausiąjį štabą. Taip ir buvo padaryta. (S. Raštikio 1934 10 24 raštas Panevėžio apygardos teismo prokurorui, LCVA, f. 476, ap. 2, b. 50, l. 294). Deja, šių raštų nepasisekė surasti.

ir didelių pastangų. Todėl aš nuoširdžiai prašau Jūsų Ekscelencijos atkreipti savo malonų dėmesį į gerus norus ir mano didelį pasiryžimą tarnauti savo mylimam kraštui ir Tautos Vadui. Mano tokį pasiryžimą geriausiai vaizduoja mano patiekti vyriausybei pareiškimai, parodymai ir išleistosios knygos turinys.

Dar niekas iki šiol, net ir laisvas būdamas, nėra parašęs nei išleidęs knygos, kur taip ryškiai būtų pabrėžti Jūsų Ekscelencijos kilnūs darbai ir idėjos, kuriomis ir gyvena mūsų tauta, sėkmingai nugalėdama visus sunkumus. Taip drąsiai pareikštos viešai mano mintys ryškiai apibūdina mano dabartinius nusistatymus ir visišką atsidavimą Jūsų Ekscelencijai ir tautiškajai vyriausybei bei Jūsų Ekscelencijos nustatytajai tvarkai.

Lygiai tokioje pat dvasioje aš esu davęs autoriui nurodymus dėl antrojo tomo rašymo. Bet su autorium mano ryšys nutrūko, ir darbas, berods, sustojo. Už šios knygos pirmojo tomo parašymą Jūsų Ekscelencijos ir pono Teisingumo Ministerio jis buvo tinkamai įvertintas ir iš kalėjimo paliuosuotas. Autorius buvo daug kartų baustas kalėjimu, bet po tokio reikšmingo darbo Jūsų Ekscelencija teisingai paskaitė jį vertu pasigailėjimo ir jam bausmę dovanojote.

Tuo labiau aš, kaip pripuolamai komplikuotose aplinkybėse nusikaltęs ir kai po tos knygos turinio bei aprašytų idėjų įkvėpėjas ir leidėjas, tikiuos Jūsų Ekscelencijos tėviškos malonės ir pasigailėjimo, dovanojant man bausmę.

Į antrą tomą yra numatyta įterpti Jūsų Ekscelencijos ir tautiškosios vyriausybės žymesnius darbuotės etapus, kurie išvedė mūsų tautą iš partijų klampynės ir sukūrė stiprią Lietuvą, kuri, Jūsų Ekscelencijos sumaniai vedama, sugeba nugalėti visas šių laikų sunkenybes ir kliūtis. Suprantama, kad tokio turinio veikalas turi būti visais atvejais tikras meno kūrinys. Kalėjimo sąlygose paruošto pirmojo tomo trūkumai nebeturi jame kartotis. Bet visapusišku jo paruošimu mūsų visuomenės ir vyriausybės labui aš galėčiau tinkamai pasirūpinti būdamas laisvas, nes kalėjime tai padaryti neįmanoma.

Savo viešu kaltės prisipažinimu aš stengiaus įnešti nuraminimą kariuomenės sluoksniuose ir įspėti bet kokius išsišokimus naudojant mano vardą ir padėtį. Savo atvirais parodymais, kur nežiūrėjau asmeniškų reikalų bei naudos, aš rūpinaus vyriausybei padėti likviduoti nemalonių įvykių pasekmes.

Nors tarnaudamas kariuomenėje aš susilaukiau milžiniškų moralinių ir materialinių smūgių, bet svarbiu kariuomenės vadovybės pasikeitimo metu aš vis tiek stengiaus ją tinkamai orientuoti, kad kariuomenės tvarkymas kuo mažiau būtų dėl vadovybės pasikeitimų sutrukdytas.

Imant visa tai domėn, tolimesnis manęs kalinimas neturi jokios prasmės nei dėl valstybės, nei dėl vyriausybės. Dėl mano šeimos ir manęs asmeniškai jis yra tik žalingas, ypatingai suardytos mano sveikatos atžvilgiu. Todėl nuolankiai prašau Jūsų Ekscelencijos žvilgtelėti į mane ne kaip į blogos valios žmogų, bet kaip į tokį, kuris nelaimingai susidėjęs aplinkybių dėka buvo likimo žiauriai parbloškštas ir savo kaltę nepaprastai apgailėstaudamas, ieško progos ir galimybės visa tai išpirkti.

Prašau Jūsų Ekscelencijos tėviškos malonės ir pasigailėjimo dovanojant man bausmę, kad aš vėl galėčiau gyventi. Gyventi ne sau, bet valstybei ir visuomenei, kurios pavyzdingu nariu aš esu pasiryžęs būti.

Priedas: Knyga „Po nauja vėliava“³⁴.

1935.VII.4

P. Kubiliūnas

LCVA, f. 483, ap. 7, b. 687, l. 85–86. Rankraštis. Originalas.

6. 1935 08 22 malonės prašymas

Jo Ekscelencijai Ponui Respublikos Prezidentui

Kubiliūno Petro, laikomo
Panevėžio kalėjime,

Malonės prašymas³⁵

Visais atvejais bjaurūs birželio įvykiai ir mano nusikaltimas sąryšy su šiais įvykiais, kurį aš nepaprastai apgailestauju, sudarė man ir ypač mano šeimai ne tik didelį moralinį, bet ir skaudų materialinį smūgį. Paskirtos bausmės pasekmės atėmė iš manęs sunkiai išarnautą pensiją. Žemės ūkio ministerijos perleisto man ūkio išsimokėjimas dėlei sunkios mano šeimą ištikusios katastrofos pasidarė nebepakeliamas. Mano ūkis, į kurį aš sudėjau savo sutaupas, pasilikęs be tinkamos priežiūros, nyksta. Šios aplinkybės veda mane ir mano šeimą prie dar didesnių sukrėtimų ir stato mus beviltišką padėtin.

Reikšdamas gilų norą tarnauti Tėvynei, norėdamas būti naudingą visuomenei ir vyriausybei ir nuoširdžiai savo kaltę apgailestaudamas, aš nuolankiai prašau Jūsų Ekscelencijos malonės ir pasigailėjimo. Aš drįstu minėti savo šeimos sunkią padėtį ir prašyti Jūsų Ekscelencijos pasigailėjimo dar ir todėl, kad savo laiku, be tiesioginių Vyriausiojo štabo viršininko pareigų, esu atlikęs visą eilę reikšmingų valstybei ir jos kariuomenei darbų. Aš šiuos darbus atlikau iš idėjos, turėdamas omeny vien

³⁴ Reikia manyti, jog knyga buvo perduota A. Smetonai. Byloje yra likęs tuščias vokas, ant kurio P. Kubiliūno ranka užrašyta: „Knyga „Po nauja vėliava“ (*LCVA*, f. 483, ap. 7, b. 687, l. 93).

³⁵ Tikriausiai neatsitiktinai sutapo, kad tuo pačiu metu į A. Smetoną kreipėsi ir 157 Skapiškio miestelio bei jo apylinkių gyventojai, taipogi prašydami dovanoti bausmę žymiajam kraštiečiui. Prezidentas ant jų prašymo 1935 08 24 užrašė: „Krašto Aps. Min. domei: Pasakyti savo nuomonę, ar būtų tikslinga malonės keliu sumažinti bausmę Petruui Kubiliūnui, ar ne“ (Skapiškėnų 1935 08 20 malonės prašymas, *LCVA*, f. 483, ap. 7, b. 687, l. 97). A. Smetonos patarėjų nuomonė buvo neigiama, ir P. Kubiliūnas susilaukė atsakymo, jog krašto apsaugos ministro įsakymu jo prašymas prezidentui nepristatytas, nes „nėra naujų aplinkybių“ (Kariuomenės teismo prokuroro gen. ltn. E. Vimerio 1935 09 21 raštas Panevėžio kalėjimo viršininkui, *LCVA*, f. 483, ap. 7, b. 687, l. 108).

didelę jų reikšmę Lietuvai, net be jokio atskiro už tai atlyginimo. Savo asmeniškais ir šeimos reikalais aš neturėjau nei laiko, nei galimybės rūpintis.

Apie savo nuopelnus aš niekad nekalbėdavau, bet dabar mane verčia nors dalinai apie tai užsiminti tas didelis skurdas, kuris dėl tolimesnio manęs kalinimo vis baisesnėj formoj stojasi prieš mano šeimos akis ir nykstantis be tinkamos priežiūros mano ūkis. Kadangi surištų su ūkiu skolų ir kitų išlaidų kalėdamas nebeįstengsiu išmokėti, tai mano ūkiui, kuris iki šiol buvo vedamas pavyzdingai, gręsia varžytynės ir kartu su tuo, mano ilgų metų sutaupų žlugimas.

Nuoširdžiai apgailestaudamas savo kaltę ir pakartotinai reikšdamas savo tvirtą pasiryžimą eiti Jūsų Ekscelencijos vedamu keliu, aš nuolankiai prašau Jūsų Ekscelencijos malonės ir pasigailėjimo dovanojant man likusią bausmę.

1935.VIII.22

P. Kubiliūnas

LCVA, f. 483, ap. 7, b. 687, l. 95. Rankraštis. Originalas.

7. 1935 12 16 malonės prašymas.

Jo Ekscelencijai Ponui Respublikos Prezidentui
(per Jo Ekscelenciją Poną Krašto apsaugos ministerį)

Kubiliūno Petro, laikomo
Panevėžio kalėjime,

Malonės prašymas³⁶

Su didžiausiu apgailestavimu ir skausmu širdyje aš, rašydamas šį savo prašymą, esu priverstas bereikalingai Jūsų Ekscelencijai priminti nelemtus 7 birželio įvykius, į kuriuos kiekvienas Lietuvos patriotas žiūrėjo ir žiūri su pasibjaurėjimu. Įvykių pėdsakams nykstant, visi nori kuo greičiausiai juos pamiršti, nuoširdžiai geisdami, kad panašūs įvykiai niekad mūsų Tėvynėje nebesikartotų ir Jūsų Ekscelencijos, kaip Tautos Vado, nebeįsijautų.

Tik tokiomis mintimis besivadovaudamas ir savo kaltę nuoširdžiai apgailestaudamas, aš drįstu kreiptis į Jūsų Ekscelenciją ir prašyti malonės. Jūsų Ekscelencija, kaip ginkluotų pajėgų Viršininkas, visuomet labai domėjotės kariuomenės tvarky-

³⁶ P. Kubiliūnui buvo atsakyta, kad šis jo prašymas buvo „referuotas“ prezidentui, tačiau „nerasta galimumo jį patenkinti“ (Kariuomenės teismo prokuroro gen. lt. E. Vimercio 1936 01 14 raštas Panevėžio kalėjimo viršininkui, *LCVA*, f. 483, ap. 7, b. 687, l. 117).

mu ir jos paruošimu. Todėl Jūsų Ekscelencijai geriau negu kam kitam žinomas ir mano plataus masto darbas, atliktas kariuomenėje.

Šių metų Kariuomenės šventės proga Jūsų Ekscelencija savo kalboje teikėtės visapusiškai mūsų kariuomenę įvertinti. Šis, Jūsų Ekscelencijos žodžiais, mūsų kariuomenės pažangos įvertinimas meta šviesų spindulį ir į mano begaliniai prislėgtą beviltišką būklę, nes Jūsų Ekscelencija savo kalboje radote reikalingu plačiai ir įtikinančiai pabrėžti tuos didelius laimėjimus, kurie mūsų kariuomenėje buvo atsiekti mano asmeniškais pastangomis.

Savo išvedžiojimais aš nei kiek nenoriu mažinti dabartinės kariuomenės vadybės vertės ir jos didelių nuopelnų. Konkretizuodamas nekurias kariuomenės tvarkymo sritis praeity, aš drįstu nurodyti, kad be savo laiku atliktų mano darbų dabar vykdomi reikšmingi dėl Lietuvos jos kariuomenės pertvarkymai ir organizaciniai patobulinimai būtų neįmanomi.

Vyresnių viršininkų ir kvalifikuotų karininkų paruošimui reikėjo daug laiko, pastangų ir toli siekiančių numatymų. Beveik visus dabar užimančius aukštas kariuomenėje vietas karininkus aš paruošiau per asmeniškai manimi organizuotus ir vedamus divizijų ir pulkų vadams kursus; siunčiau juos užsienin į karo akademijas bei šiaip į pažangesniųjų valstybių kariuomenę, kad specializuotųsi numatytose jiems pareigose. Be to, daviau jiems galimybę atlikti metodingą stažą mūsų kariuomenėje bei svetur.

Beveik visi dabartiniai Generalinio štabo karininkai yra mano asmeniškais pastangomis parinkti ir daugumas jų yra mano auklėtiniai manimi organizuotuose ir pravestuose mūsų akademijos kursuose. Šiems kursams, kaip Jūsų Ekscelencija savo kalboje teikėtės pabrėžti, aš nedaviau garsaus akademijos pavadinimo, nes man rūpėjo ne iškaba ir reklama, o turinys ir Tėvynės reikalai. Laike antros šių kursų laidos atidarymo dabartinis Kariuomenės Vadas pasakė, kad mano išleisti pirmos laidos karininkai visiškai prilygsta savo pasiruošimu užsienio akademijose baigusiems mokslus savo kolegoms. Šie žodžiai pasitvirtino praktikoje. Mano išleisti auklėtiniai ir mokiniai dabar veda pačius svarbiausius Kariuomenės štabo skyrius, užima Karo mokyklos inspektoriaus vietą, yra nekurių divizijų štabų viršininkais, pulkų vadais, net lektoriams dabartinę akademijos laidą ir t. t. Tokiu plačiu mastu atliktų kadro paruošimu buvo suvienodintos visų viršininkų pažiūros ir duotas tinkamas darbo metodas visai kariuomenei. Akademijos kursai davė pagrindą savai doktrinai.

Mūsų kariuomenės mokymas pradėjo milžiniškais šuoliais žengti pirmyn, kai aukštesniems viršininkams kursuose suteiktos žinios pasklido kariuomenės masėje. Tai buvo atlikta pirmąjį eilį laike praktiškų užsiėmimų poligone. Organizavęs poligoną, aš perkėliau mūsų kariuomenės mokymą į realias, artimas tikrybei lauko aplinkybes. Pralaidamas ištisus vasaros laikotarpius poligone, aš panaudojau mūsų kariuomenės mokymui savo didelį patyrimą iš Didžiojo karo ir žinias, įgytas užsienio mokyklose. Poligonas virto ne tik kariuomenės, bet ir plačios visuomenės didelė kariška mokykla.

Šie metodingai manimi pravesti mūsų kariuomenės mokymo ir auklėjimo srityje etapai pakėlė jos vertę tinkamon aukštumon. Mūsų kariuomenės pažanga didžiuojasi

visa tauta. Ji rado atgarsio ir Jūsų Ekscelencijos žodyje lapkričio 23 dienos iškilmėse.

Prieš kelis metus vyriausybė rado galimu paskirti kariuomenės apginklavimui keliolika milijonų litų. Mano pasiūlymu už juos buvo įsigyta naujieji tankai, šarvuočiai, oerlikonai, zenitinė artilerija ir Prancūzijoje pirktas vienam artilerijos pulkui pabūklų komplektas, be kurio dabartinis artilerijos pertvarkymas nebūtų galimas. Skaitlingais pranešimais Prezidentūroje ir kituose posėdžiuose aš plačiai išaiškinau, kad šie visi ginklai yra kariuomenei reikalingi ir būtini. Tuo pačiu aš pasiemiau sau moralinę atsakomybę už jų savybių tinkamumą mūsų kariuomenei.

Šios pagrindinės priemonės pastūmėjo mūsų kariuomenę didelės pažangos keliu. Ji dabar visų aukštai vertinama. Per ją ir mūsų diplomatija turi reikalingą svorį ir vertę, kas itin svarbu dabartiniais tarptautiniu atžvilgiu neramiais laikais. Jei ne tokia kariuomenė, kas gi su mumis dabar skaitytųsi.

Aš neminėsiu kitų sričių, kurias man kariuomenėje prisiėjo sutvarkyti. Aš dabar skaičiau galimu konkretizuoti tik tuos savo atliktus darbus, kuriuos Jūsų Ekscelencija savo iškilmingoje kalboje radote reikalingu pabrėžti kaip reikšmingus mūsų kariuomenės pažangai, svarbius mūsų valstybei ir jos nepriklausomybės išlaikymui.

Jeigu aš savo laiku šių darbų nebūčiau atlikęs, mūsų dabartinės kariuomenės vertė būtų tokia, kokia ji buvo man perėmus Generalinį štabą 1927 metais, kuomet mūsų kariuomenė tarptautiniame oficialiniame įvertinime buvo pripažinta kaip labai menkos vertės ir pastatyta pasaulio kariuomenių tarpe vienon iš paskutinių vietų. Sprendžiant mano tolimesnį likimą, aš prašau Jūsų Ekscelencijos atsižvelgti ir į tai, kad aš savo sunkias pareigas turėjau eiti nenormaliais ir ypatingai neramiais laikais.

Platesnio gyvenimo patyrimo aš neturėjau, todėl galėjau tokiose pareigose ir klaidų padaryti. Pasiruošusių ir tinkamų padėjėjų aš beveik neturėjau. Vyriausias štabas ir divizijų štabai buvo beveik tušti, be kvalifikuotų ir nors kiek darbui pasiruošusių žmonių. Nuolatiniai lenkų, o vėliau ir vokiečių grasinimai statydavo mus, kaip silpniau pasiruošusius, labai pavojingon strateginiu atžvilgiu padėtin.

Didelės atsakomybės darbas tokiais sunkiais laikais pareikalavo iš manęs nepaprasto nervų ir bendrai jėgų įtempimo ir pakirto mano sveikatą. Santykiai tarp pono ministerio ir Vyriausiojo štabo viršininko buvo neaiškūs, nes štabo viršininko pareigos jokių įstatymu bei kitu būdu nebuvo nustatytos. Didelė painiava kariuomenės vadovybėje ir neaiški mano tarnybinė padėtis visais atvejais pasunkino mano darbuotę ir labai prisidėjo prie visų įvykusių nelaimių. Netinkamą Vyriausiojo štabo viršininko padėtį pabrėžė „Lietuvos aidas“, priimant Kariuomenės vadovybės įstatymą prieš metus³⁷.

Aš nepaprastai apgailestauju, kad su birželio įvykių dalyviais nepasielgiau taip, kaip to reikalauja statutas. Su jokiais vidaus politikos srovėmis ar kurios nors opozicijos asmenimis aš jokio ryšio bei reikalo neturiu ir pareiškiu, kad ir ateity su

³⁷ Žr. 20 nuorodą.

jais nieko bendra nenoriu turėti. Aš eisiu vien tik Jūsų Ekscelencijos, kaipo Tautos Vado, rodomu keliu.

Atsižvelgiant į visa aukščiau išdėstytą, aš nuolankiai prašau Jūsų Ekscelencijos tėviškos malonės ir pasigailėjimo, dovanojant man likusią bausmę.

1935.XII.16

P. Kubiliūnas

LCVA, f. 483, ap. 7, b. 687, l. 114–116. Rankraštis. Originalas.

8. 1936 08 18 malonės prašymas.

Jo Ekscelencijai Ponui Respublikos Prezidentui

Kubiliūno Petro, laikomo
Panevėžio kalėjime,

Malonės prašymas³⁸

Savo kaltę sąryšy su 1934 m. birželio 7 dienos įvykiais aš nepaprastai apgailestauju. Vienkart aš nuoširdžiai atsiprašau Jūsų Ekscelencijos Pono Prezidento ir Pono Ministerio Pirmininko J. Tūbelio už visus nemalonumus, kurie galėjo įvykti dėl mano kaltės.

Sąryšy su reikšmingu mūsų Tautos atstovybės susirinkimu ir Tautos šventės proga aš nuolankiai prašau dovanoti man likusią bausmę.

1936.VIII.18

P. Kubiliūnas

LCVA, f. 483, ap. 7, b. 687, l. 145. Rankraštis. Originalas.

³⁸ Krašto apsaugos ministerijos bei Kariuomenės teismo vadovai iš pradžių rekomendavo A. Smetonai atmesti ir šį P. Kubiliūno prašymą. Tačiau prezidentas šįkart apsisprendė kitaip ir pavedė krašto apsaugos ministrui prašymą „dar kartą apsvarstyti“. 1937 m. vasario 15 d. krašto apsaugos ministras plk. S. Dirmantas ir Kariuomenės teismo prokuroras brig. gen. E. Vimeris pasirašė tokį A. Smetonai adresuotą raštą: „Dar kartą apsvarstęs kalinio Petro Kubiliūno malonės prašymą, jį gražindamas turiu garbę Tamstai pranešti, kad, atsižvelgiant į tai, jog prašytojas sakosi savo kaltę sąryšyje su 1934 m. birželio mėn. 7 dienos įvykiais nepaprastai apgailestaujęs, o taip pat ir dėl labai gero jo elgesio kalėjime Nepriklausomybės šventės proga reikėtų jam dovanoti likusi kalėjimo bausmės dalis“ (*LCVA*, f. 483, ap. 7, b. 687, l. 137). Kitą dieną A. Smetona pasirašė bausmės dovanojimo aktą.